

Föräldrastöd i teori och praktik

LOKALT BROTTSFÖREBYGGANDE ARBETE

IDÉSKRIFT # 10 FRÅN BROTTSFÖREBYGGANDE RÅDET

RAPPORT 2003:6

DENNA RAPPORT KAN BESTÄLLAS HOS BOKHANDELN
ELLER HOS FRITZES KUNDSERVICE, 106 47 STOCKHOLM.
TELEFON 08-690 91 90 FAX 08-690 91 91
E-POST ORDER.FRITZES@LIBER.SE

PRODUKTION

BROTTSFÖREBYGGANDE RÅDET, INFORMATION OCH FÖRLAG
BOX 1386, 111 93 STOCKHOLM
TELEFON 08-401 87 00 FAX 08-411 90 75
E-POST INFO@BRA.SE

BRÅ PÅ INTERNET WWW.BRA.SE

ISSN 1100-6676 ISBN 91-38-31997-7

REDAKTION LAURA FERRER-WREDER, HÅKAN STATTIN OCH ERICA KARLSSON

ILLUSTRATION LARS ESSELIUS

FOTO MIRA BILDARKIV

LAYOUT OCH GRAFISK PRODUKTION BRITTON & BRITTON

TRYCK ELANDERS GOTAB 2003

© BROTTSFÖREBYGGANDE RÅDET

Innehåll

FÖRORD	7
INLEDNING	8
del 1	
KAPITEL 1	
BROTTSFÖREBYGGANDE ARBETE MED FÖRÄLDRAR – I TEORIN	11
SAMBANDET MELLAN FAMILJELIVET OCH UTVECKLINGEN AV EN KRIMINELL LIVSSTIL	13
Familjestruktur	13
Relationer inom familjen	15
Olösta konflikter skapar ett kallt familjeklimat	15
Föräldrar som förebilder	16
VAL AV FÖRÄLDRASTÖDJANDE VERKSAMHET	17
Förutsättningarna för urvalet av exempel	17
KAPITEL 2	
EXEMPEL PÅ FÖRÄLDRASTÖDJANDE VERKSAMHETER	21
FÖREBYGGANDE INSATSER UNDER SPÄD- OCH SMÅBARNÅREN	23
Insatser för att reducera missbruksproblem hos mödrar	24
Ett ökat antal drogförebyggande åtgärder	25
Fördelar med att behandla mödrars missbruk	25
FÖREBYGGANDE INSATSER FÖR BARN OCH UNGDOMAR	27
Betydelsen av gruppträck och kamratpåverkan	28
Föräldrautbildning i kombination med terapi	29

Föräldrautbildning i kombination med missbruksbehandling	30
FÖREBYGGANDE INSATSER I FLERA MILJÖER	32
Effektivt med hembesök i kombination med intellektuell stimulans	32
SAMHÄLLSEKONOMISKA FÖRTJÄNSTER	36
VETENSKAP OCH SOCIALPOLITIK	37
FAMILJEPREVENTION OCH FRAMTIDEN	37

del 2

KAPITEL 3	
LOKALT BROTTSFÖREBYGGANDE ARBETE MED FÖRÄLDRAR	41
Att organisera föräldrastödjande verksamhet	43
Utmaningar i det föräldrastödjande arbetet	46
Omfattningen avgörande för föräldrarnas engagemang	48
Ett välplanerat innehåll ökar motivationen att delta	49
Kontinuitet i den föräldrastödjande verksamheten	52
Relationen mellan forskare och lokala aktörer	53
Vikten av utvärdering	54
Att gå vidare	55
REFERENSER OCH MER INFORMATION	57
Referenser	58
Mer information	73

Förord

Vetenskapliga studier finner ofta samband mellan unga människors upplevelser i familjen och en kriminell livsstil. Därför är föräldrarna en av samhällets viktigaste resurser i det brottsförebyggande arbetet. Föräldrastödjande verksamhet har blivit ett samlingsnamn för de åtgärder och projekt som involverar föräldrarna i arbetet med att förhindra sociala problem hos sina barn.

Denna idéskrift vänder sig till lokala brottsförebyggande aktörer och andra som planerar att arbeta med föräldrastödjande verksamhet ur ett brottsförebyggande perspektiv. Idéskriften är indelad i två delar.

I den första delen ges läsaren möjlighet till en vetenskaplig fördjupning inom området för föräldrastödjande verksamhet. Där presenteras ett urval av olika föräldrastödjande verksamheter som har haft dokumenterad effekt på barn- och ungdomskriminalitet. Urvalet baserar sig på en genomgång av internationell vetenskaplig litteratur, utförd år 2001 av Laura Ferrer-Wreder, professor i psykologi vid Penn State University, och Håkan Stattin, professor i psykologi vid Örebro universitet.

Den andra delen är baserad på en sammanställning av lokala brottsförebyggande projekt, inriktade på föräldrastödjande verksamhet, som under år 2000 fick ekonomiskt stöd från BRÅ, samt på kunskap hämtad från en enkätundersökning bland lokala brottsförebyggande råd. Sammanställningen gör inte anspråk på att vara heltäckande, utan är i stället tänkt att inspirera lokala brottsförebyggande aktörer till att arbeta med föräldrastödjande verksamhet. Materialet har inhämtats under år 2001 av Erica Karlsson som då var projektanställd vid Örebro universitet. Erica Karlsson är i dag universitetsadjunkt i psykologi vid Högskolan i Kalmar.

Stockholm april 2003
Jan Andersson
T.f. generaldirektör

Malena Carlstedt
T.f. enhetschef

Inledning

En trygg hem- och uppväxtmiljö är en av förutsättningarna för ett fungerande socialt liv. När det brister i kommunikationen och i relationerna inom en familj ökar risken att barnen utvecklar sociala problem som exempelvis kriminalitet eller drogmissbruk. Familjestödande verksamhet är därför oftast främst inriktad mot att förbättra relationerna mellan föräldrar och barn samt att hjälpa föräldrarna att fungera som positiva förebilder för sina barn. Det kan exempelvis handla om att lära föräldrarna att sätta gränser eller att förbättra kommunikationen mellan föräldrar och barn. Många forskare menar att de barn som ofta berättar för sina föräldrar om sitt liv utanför hemmet som regel fungerar bättre i skolan, tenderar att ha en bättre självkänsla och generellt är mindre brottsbelastade än barn i familjer där föräldrarnas kunskaper om barnens fritidsaktiviteter är små. Föräldrarna har då insyn i barnens liv och därmed också möjlighet att ingripa om något gått snett. Föräldrarnas roll som förebilder är också viktig då missbruksproblem och kriminalitet hos föräldrar har samband med ungdomsvåld och kriminalitet.

I många sammanhang har kunskap om forskning om föräldrastödande verksamhet efterfrågats. Därför består denna idéskrift av två delar. I den första delen presenteras ett urval av föräldrastödande åtgärder som i den vetenskapliga litteraturen visat sig ha effekt på barn- och ungdomskriminalitet. Till skillnad från tidigare idéskrifter innehåller denna skrift även en utökad litteraturlista för att ge läsaren möjlighet att ytterligare fördjupa sig inom området.

Den andra delen beskriver hur föräldrastödande verksamhet ur ett brottsförebyggande perspektiv kan organiseras. Dessutom presenteras exempel på lokalt brottsförebyggande projekt, inriktade mot föräldrastödande verksamhet. De projekt som beskrivs är endast ett axplock av alla de verksamheter som finns runt om i landet. Tanken med exemplen är att inspirera de lokala brottsförebyggande aktörer som arbetar, eller planerar att arbeta med, föräldrastödande verksamhet. Inget av projekten har blivit ordentligt vetenskapligt utvärderat. Det är därför inte möjligt att bedöma vilka effekter de har haft på ungdomsbrottsligheten och på tryggheten i kommunen.

Det betyder dock inte att projekten saknar värde. I många kommuner är de föräldrastödande verksamheterna en inspirationskälla. Genom de aktiviteterna dras andra verksamheter med och nya erfarenheter skapas. Sammanställningen baseras på projekt som under år 2000 fick ekonomiskt stöd från Brottsförebyggande rådet, samt på kunskap hämtad från en enkätundersökning bland lokala brottsförebyggande råd.

Statens folkhälsoinstitut, FHI, har fått i uppdrag av regeringen att år 2004 lägga fram förslag på nya former av stöd till föräldrar. Som ett led i det arbetet presenterade de våren 2003 delrapporten "Föräldrastöd i Sverige år 2002" (Rapport nr 2003:8). I redovisningen, som avgränsats till att gälla insatser som främjar barns psykiska hälsa, presenteras 60 svenska stödinsatser. Den omfattande rapporten ger matnyttig information om vilka insatser som finns runt om i landet. Rapporten kan också med fördel läsas för att få uppslag och idéer på nya arbetssätt.

del 1

I denna del av idéskriften presenteras en genomgång av de familjestödande verksamheter som i olika vetenskapliga utvärderingar har visat sig förhindra och minska ungdomsvåld respektive kriminalitet. Texten vänder sig främst till praktiker och beslutsfattare som intresserar sig för ungdoms- och preventionsfrågor.

kapitel 1.

Brottsförebyggande arbete med föräldrar – i teorin

Inom forskningen har det vid upprepade tillfällen konstaterats att barn, som har ett våldsamt eller utagerande beteende tidigt i utvecklingen, i större utsträckning än andra barn riskerar att utveckla problem även inom andra områden.¹ I dag är de mest framgångsrika föräldrastödjande verksamheterna utformade i syfte att förändra de *risk- och protektiva faktorer* som leder till problembeteenden hos ungdomar.

- Riskfaktorer är de förhållanden – hos individen eller i individens miljö – som *ökar* sannolikheten att en person i framtiden ska utveckla uttalade svårigheter inom ett eller flera problemområden (till exempel våld och kriminalitet; missbruk av alkohol och andra droger; riskfyllt sexualliv samt problem med att följa med och prestera bra i skolan).
- Protektiva faktorer är förhållanden – hos individen eller i individens miljö – som *minskar* sannolikheten att en person ska utveckla problembeteenden.

De protektiva faktorerna behöver inte nödvändigtvis eliminera riskfaktorerna (Jessor m.fl., 1995). Exempelvis, om ett barn bor i ett område med hög kriminalitet och samtidigt har en god relation till sina föräldrar hjälper familjelivet barnet att klara sig trots den riskfyllda omgivningen. Den protektiva faktor som de goda familjerelationerna innebär undanröjer dock inte nödvändigtvis barnets upplevelser av att växa upp i ett högriskområde.

1) För en mer generell översikt av problembeteenden, se Jessor (1998); Jessor och Jessor (1977).

Sambandet mellan familjelivet och utvecklingen av en kriminell livsstil

Det finns en stor mängd vetenskapliga studier som belyser vilka typer av risk- och protektiva faktorer som gör det mer eller mindre sannolikt att ungdomar ska utveckla ett våldsamt eller kriminellt beteende.

I många undersökningar återkommer exempelvis ett flertal viktiga riskfaktorer när det gäller antisocialt beteende bland barn och ungdomar (Rutter, Giller och Hagell, 1998). Se *tabell 1* på nästa sida för några exempel.

Dessutom har det i flertalet vetenskapliga studier visat sig finnas ett samband mellan unga människors upplevelser i familjen och deras inblandning i våld och kriminella aktiviteter (Farrington, Barnes och Lambert, 1996; Griffin, m.fl., 2000; Gorman-Smith m.fl., 1998). Här är det främst tre aspekter av familjelivet som har dragit till sig uppmärksamhet.

- Familjestruktur: Vilken sammansättning har familjen? Är båda föräldrarna närvarande?
- Familjerelationer: Kommer familjemedlemmarna överens och har de goda relationer till varandra?
- Föräldrarnas roll som förebilder: Påverkar föräldrarnas agerande hur barnet betar sig?

FAMILJESTRUKTUR

Många forskare har studerat ”splittrade familjer” och hur en uppväxt med endast en förälder kan påverka ett barns beteende och utveckling. Det har visat sig att familjestrukturen har betydelse för ungdomskriminalitet, men endast under vissa förutsättningar. Ett bra föräldraskap fungerar som en protektiv, skyddande faktor både i de familjer som består av endast en förälder och i familjer med två hemmavarande föräldrar (Griffin m.fl., 2000). Dessutom tycks det vara så att ungdomar som bor med båda sina föräldrar, och där föräldrarna ofta grälar, är överrepresenterade bland dem som utvecklar ett kriminellt beteende. Det betyder att familjestrukturen kan fungera som en riskfaktor, men oftast bara i kombination med andra familjerelaterade risker, exempelvis om föräldraskapet inte fungerar

TABELL 1 EXEMPEL PÅ RISKFAKTORER SOM PÅVERKAR ETT VÅLDSAMT BETEENDE OCH KRIMINALITET*

INDIVIDUELLA

Tidiga aggressionsproblem
 Uppfattningar, tankar och känslor som upprätthåller ett antisocialt beteende
 Tolkningsfel (att missuppfatta omvärldens signaler [attribution biases])
 Brister i social kompetens
 Separation från familjen
 Droghmissbruk
 Uppmärksamhetsstörningar

FAMILJERELATERADE

Att utsättas för moderns droghmissbruk eller undernäring under fostertiden
 Komplikationer under fostertiden eller vid födseln
 Fysisk misshandel eller försummelse
 Stränga eller tvingande uppfostringsmetoder
 Bristande socialt stöd för föräldrarna och en mycket stressad livssituation
 Bristande insyn och tillsyn av barnen
 Låg grad av föräldraengagemang
 Svagt emotionellt band till föräldrar/vårdnadshavare
 Många konflikter inom familjen och att utsättas för våld
 Positiva attityder till våld hos föräldrarna
 Brist på problemlösningsförmåga i familjen
 Kriminella syskon

KAMRATRELATERADE

Påverkan av kriminella kamrater
 Gängmedlemskap

SKOLRELATERADE

Lärares bristfälliga sätt att hantera klassen
 Struktur som motverkar sociala och akademiska möjligheter i skolan

SAMHÄLLSRELATERADE

Låg ekonomisk status
 Samhällelig desorganisation och instabilitet
 Lågt samhällsengagemang
 Att det är lätt att få tillgång till droger och vapen
 Att exponeras för våld och diskriminering i närsamhället

* Denna lista har sammanställts av material från flera olika källor (Reid och Eddy, 1997; Rutter, Giller och Hagull, 1998; Tolan och Guerra, 1994).

eller om det är vanligt med konflikter i familjen (Adlaf och Ivis, 1996; Griffin m.fl., 2000; Juby och Farrington, 2001; Miller, 1997; Sokol-Katz, Dunham, och Zimmerman, 1997).

RELATIONER INOM FAMILJEN

Det finns belägg i den vetenskapliga litteraturen för att kvaliteten i samspelet mellan föräldrar och barn är relaterad till hur livet senare gestaltar sig (Cashwell och Vacc, 1996; Dishion och Patterson, 1997; Eddy, Leve och Fagot, 2001).

Coercion theory (Tvångsinriktad familjemodell; Patterson, 1982) betraktas i dag som en av de bästa modellerna för att förklara sambandet mellan kvaliteten i familjerelationer och ungdomars anpassning. Enligt denna teori utvecklar unga människor beteendeproblem (övervägande aggressiva, men även andra beteendeproblem) delvis som en följd av det samspel mellan föräldrar och barn som etableras tidigt i livet (Patterson, Reid och Dishion, 1998). Grundtanken är att föräldrar som inte kan upprätthålla regler i familjen på ett konsekvent, rationellt, rättvist och icke-våldsamt sätt ger sina barn förvirrande budskap och gör dem osäkra på vad som kommer att hända om de uppför sig illa.

OLÖSTA KONFLIKTER SKAPAR ETT KALLT FAMILJEKLIMAT

Föräldrar som har ett både oförutsägbart och strängt sätt att relatera till sina barn skapar ett negativt samspelelmönster i familjen. Det kan handla om att ibland ge efter för att hejda ett temperamentsutbrott och ibland ge hårda bestraffningar för minsta regelbrott. Ett sådant samspelelmönster kan fungera som en förstärkning av barnets beteendeproblem. Dessutom har det visat sig att konflikter i dessa familjer sällan får en lösning, utan när det dyker upp problem reagerar bägge parter aggressivt och konflikten löses först när någon drar sig undan. Över tid kommer även små händelser att leda till häftiga konfrontationer och ingen av parterna har tid eller ork att reflektera eller finna en lösning på problemet. Det är detta som ”Coercion theory” handlar om; hur aggressiva och olösta konflikter mellan föräldrar och barn leder till ett stereotyp aggressivt och kallt familjeklimat.

När små barn upptäcker att de ofta kan få som de vill genom ett aggressivt förhållningssätt, kan de börja hantera konflikter med vänner och klasskamrater på samma sätt (Loeber och Dishion, 1984; Patterson, 1998). Det kan få allvarliga konsekvenser, eftersom barn som är aggressiva mot sina vänner och klasskamrater snabbt riske-

rar att bli utstötta av andra barn i klassen. Det ökar i sin tur sannolikheten för att de ska etablera vänskapsrelationer med ungdomar som accepterar det aggressiva beteendet. När aggressiva barn har vänner som också har ett aggressivt beteende finns det risk att problemen ökar under den sena barndomen och tonåren (Dishion m.fl., 1996).

I tonåren kan sedan samma negativa och inkonsekventa samspelsmönster återkomma inom familjen. Detta negativa, tvingande, samspelsmönster karaktäriseras av en dålig kommunikation mellan barn och föräldrar, föräldrarnas brist på kunskap om tonåringens fritidsaktiviteter utanför hemmet och inkonsekventa regler inom familjen (French, Conrad och Turner, 1995) Åtgärder som syftar till att bryta den onda cirkeln är effektiva inte bara för att hämma konflikthärdar i hemmet utan också för att skydda ungdomar från att göra negativa erfarenheter på fritiden utanför hemmet (Dishion m.fl., 1991; Patterson, 1992).

FÖRÄLDRAR SOM FÖREBILDER

Det har i många studier visat sig finnas ett samband mellan barn och ungdomars kriminalitet och/eller våldsamma beteende, och föräldrarnas kriminella och/eller missbruksproblem. Några av orsakerna till varför föräldrars negativa agerande verkar som en riskfaktor är uppenbara, men alla samband har hittills inte kunnat klarläggas. Om föräldrars avvikande beteende verkar som en isolerad faktor kan föräldrarna öppet eller omedvetet stärka och stödja barnets antisociala beteenden. Om föräldrarnas avvikande beteende i stället påträffas samtidigt med andra familjeproblem (s.k. multipel problemkonfiguration) kan det avvikande beteendet hänga samman med djupa och långvariga störningar, exempelvis konflikter och misshandel samt instabilitet i familjestrukturen och föräldraskapet (Brewer m.fl., 1998). Slutsatsen från forskningen är att det är väsentligt att skilja mellan föräldrars asocialitet som en isolerad faktor och föräldrars antisocialitet i kombination med andra problem.

Val av föräldrastödjande verksamhet

Det är främst relationerna inom familjen och föräldrarnas roll som förebilder som brukar beaktas vid upplägg av familjestödjande verksamheter/preventionsprogram och syftet brukar vara att:

- åstadkomma en förbättring i föräldra-barnrelationen
- hantera föräldrarnas negativa och avvikande beteenden (relaterade till drogmissbruk och/eller kriminalitet)

Föräldrastödjande verksamheter inriktade mot ovanstående riskfaktorer anses mycket lovande (Lipsey och Wilson, 1998). Försök att hålla samman de båda biologiska föräldrarna tillräckligt länge för att uppfostra ett barn har däremot varit mindre vanligt i föräldrastödjande verksamheter. Det beror delvis på denna faktors svaga förebyggande förmåga då den verkar enskilt samt på att västvärlden alltmer accepterar olika familjestrukturer (se t.ex. officiell statistik: Statistiska Centralbyrån, 1992).

FÖRUTSÄTTNINGARNA FÖR URVALET AV EXEMPEL

I denna del av idéskriften sammanfattas de föräldrastödjande verksamheter som publicerats i den vetenskapliga litteraturen fram till och med år 2001 och som har haft påvisbar effekt på ungdomsvåld och kriminalitet. Dessutom kommer ett urval av särskilt betydelsefulla åtgärder att belysas i några exempel.² Det bör dock noteras att de flesta förebyggande verksamheter som hittills blivit grundligt utvärderade huvudsakligen har varit amerikanska. Både de sociala uppväxtbetingelser som råder för amerikanska barn och ungdomar samt de välfärdssystem som är vanliga i USA skiljer sig på många sätt från svenska förhållanden.

Den vetenskapliga standard som gör det möjligt att avgöra om ett

2) En litteratursökning med hjälp av lämpliga sökmotorer (t.ex. PsychInfo) genomfördes, där följande söktermer kombinerades: "prevention, intervention, family, parents, violence, crime, aggression, conduct and infancy, childhood, adolescence, youth". Sökningen gav information om ett antal resultatutvärderingar, litteraturgenomgångar och metaanalyser. Referenslistorna i dessa dokument har genomgått för att kunna hänvisa till ytterligare studier. Här analyseras endast de familjepreventionsprogram som påvisats minska ungdomsvåld och kriminalitet och som haft en viss vetenskaplig standard.

preventionsprogram är framgångsrikt eller inte baseras på följande kriterier:

- effektiviteten måste vara utvärderad, både före och efter insatsen. Detta kallas även ett "före" och "efter" test, eller en "pre-post test" design.
- programmet måste ha haft en positiv effekt på ungdomsvåld eller kriminalitet och det måste finnas en skillnad mot en grupp ungdomar som inte deltagit i programmet. Den gruppen kallas ofta kontroll- eller jämförelsegrupp.

När dessa kriterier är uppfyllda går det att i högre utsträckning ha tilltro till att programmet lever upp till sina intentioner; att hindra unga människor från att göra illa både sig själva och andra samt bli involverade i kriminell aktivitet (Sherman m.fl., 1997). Utan denna vetenskapliga standard är det svårt, om inte omöjligt, att ha en uppfattning om vilken nytta (eller skada) en viss föräldrastödjande verksamhet skulle kunna göra. De åtgärder som benämns som "framgångsrika" eller "lovande" i beskrivningarna i nästa kapitel lever upp till denna standard. Det ska samtidigt sägas att även välutformade och utvärderade program som inte visat sig fungera kan säga oss mycket.

kapitel 2.

Exempel på föräldrastödjande verksamheter

Ett bra sätt att minska risken för att ett barn ska bli inblandat i våld och kriminalitet är att hjälpa föräldrar till en bra start tillsammans med sina nyfödda barn. De familjestödjande åtgärder som vänder sig till föräldrar med spädbarn och småbarn har oftast koncentrerats till två olika typer av familjer:

- förstagångsföräldrar
- föräldrar som har varit eller är i riskzonen att själva utveckla problem

Då en åtgärd vänder sig till en hel population (exempelvis förstagångsföräldrar) kallas det för ett *universellt preventionsprogram* (eller primärprevention). Ett exempel på universell prevention är den svenska regeringens praxis att erbjuda föräldrautbildning till alla förstagångsföräldrar (Socialstyrelsen, 1996:7).

De åtgärder som endast inriktas mot grupper i riskzonen kallas för ett *selektivt preventionsprogram* (eller sekundärprevention). Dessa program har traditionellt varit hembesöksprogram som utformats för att tillhandahålla information, service och utbildning till föräldrar. För de individer som har ett upprepat och akut problem-beteende kallas åtgärderna för *indikerade preventionsprogram* (eller tertiärprevention). Dessa åtgärder handlar ofta om behandling. Ett exempel på ett indikerat preventionsprogram är familjestödjande åtgärder för ungdomsbrottslingar. Eftersom dessa problem ofta ökar under sena barndomen och tonåren, genomförs indikerade preventionsprogram som regel inte under spädbarnstiden³.

3) Ett undantag från detta är när spädbarn föds med drogberoende på grund av moderns missbruk.

Förebyggande insatser under spädbarn- och småbarnsåren

Olds med medarbetare (1999) har gjort en genomgång av den vetenskapliga litteraturen kring familjestödjande verksamheter under spädbarnstiden. De identifierade då 23 program med en positiv effekt på risk- och protektiva faktorer relaterade till barnets beteende och emotionella hälsa. Programmen sträckte sig från någon gång under graviditeten (prenatalt) upp till fem års ålder. Av de 23 programmen handlade 17 om hembesök. Som tidigare nämnts ger hembesöksprogram information, service och utbildning till förstagångsföräldrar eller föräldrar i riskzonen.

I den genomgång av den vetenskapliga litteraturen som gjorts inför denna skrift återfanns ytterligare exempel på hembesöksprogram som förbättrade barnets hälsa både före och efter födseln, samt hjälpte föräldrarna att utveckla starka emotionella band till sina barn. Se *tabell 2* för en förteckning över dessa program. I de framgångsrika hembesöksprogrammen ingick ofta:

- utbildning och fakta om barns tidiga utveckling
- åtgärder som underlättar för familjer att få tillgång till den hälsovård respektive sociala omsorg och service som de har behov av
- utbildning och övning i emotionellt varm och konsekvent omsorg och uppfostringsmetodik
- åtgärder som får föräldrarna att känna sig tryggare i sina roller som vårdnadshavare

TABELL 2 I litteratursökningen till denna skrift återfanns följande hembesöksprogram som gett positiva resultat. Notera att programmen i förteckningen inte är inkluderade bland de 23 som identifierats i Olds med medarbetares (1999) översikt.

- Attachment-Based Intervention Study av Van den Boom, 1994; 1995
- Community Infant Project av Huxley och Warner, 1993
- The Child Development Project av Barker och Anderson, 1998; Barker, Anderson och Chalmers, 1992
- A Home Visitation Program av Heins, Nance och Ferguson, 1987
- The Norfolk Resource Mothers Program av Julner m.fl, 1994
- The Parent Advisor Service av Davis och Rushton, 1991; Davis och Spurr, 1998

EXEMPEL 1**HEMBESÖKSPROGRAM**

Elmira Project som genomförts i norra delen av staten New York är ett av de hembesöksprogram som visat sig ha en långvarig positiv effekt på ungdomsvåld och kriminalitet (Olds, 1997; Olds m.fl., 1998). Projektet erbjöd hembesök av sjuksköterskor till föräldrar i regionen. Några grupper av föräldrar fick mer service än andra och det var också de som på lång sikt fick ut mest av projektet. Föräldrarna deltog från och med graviditeten upp till barnets andra levnadsår. Besöken följde ett specifikt schema:

Under graviditeten gjorde en sjuksköterska ungefär nio hembesök.

- När barnet var 6 veckor till 4 månader besökte sjuksköterskan familjen varannan vecka.
- När barnet var 4 till 14 månader besökte sjuksköterskan familjen var tredje vecka.
- När barnet var från 14 till 20 månader besökte sjuksköterskan familjen var fjärde vecka
- När barnet var från 20 till 24 månader besöktes familjen var sjätte vecka.

Om det fanns särskilda behov besökte sköterskan familjen varje vecka.

Projektet ledde till omedelbara förbättringar –

- bättre hälsa hos modern under graviditeten
- fler föräldrar utnyttjade hälsovården
- färre tidiga förlossningar och färre barn med för låg födelsevikt
- färre fall av barnmisshandel

Uppföljningar längre fram i tiden visade att barnen i de familjer som fått mest stöd uppvisade mindre problembeteenden i jämförelse med barnen i jämförelsegrupper. Elmira Project gav positiva resultat upp till 15 år efter det att projektet upphört.

INSATSER FÖR ATT REDUCERA MISSBRUKSPROBLEM HOS MÖDRAR

Flera hembesöksprogram har utformats för att reducera de risker som kan orsakas av låg födelsevikt och/eller av att vara för tidigt född, i kombination med problem i hemmiljön. Studier i USA och Danmark

har funnit att svårigheter under fosterstadiet i kombination med en negativ uppväxtmiljö har samband med våldsbenägenheten senare i livet (Joffee, 1982; Piquero och Tibbetts, 1999; Raine m.fl, 1997).

För att minska dessa risker används hembesöksprogram som omedelbart förbättrar spädbarnets fysiska hälsa och föräldrarnas omsorg om barnet. Som tidigare nämnts påverkas barnen negativt om föräldrarna är kriminella och/eller har missbruksproblem. Det finns dock effektiva – åtminstone på kort sikt – åtgärder som är utformade för att reducera effekten av moderns missbruksproblem (Kaltenbach och Finnegan, 1998; Olds m.fl., 1999; Peterson, Gable och Saldana, 1996). En viktig sakfråga i många länder är att minska riskerna för att utsättas för alkohol och andra droger under fosterstadiet (t.ex. SOU 2000 – Nationell Handlingsplan för att förebygga alkoholskador; U.S. Department of Health and Human Services, 1999).

ETT ÖKAT ANTAL DROGFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER

I USA har hembesök och specialdesignade kliniker varit de mest populära sätten att handskas med dessa problem. De åtgärder som tar itu med mammans missbruksproblem kan sträcka sig från försök att få gravida kvinnor att sluta röka (selektiv intervention) till insatser som arbetar med drogmissbrukande kvinnor som väntar barn (selektiv/indikerad intervention). Antalet hembesöks- och klinikprogram som varit framgångsrika med att få gravida kvinnor att sluta röka ökar, och därigenom exponeras allt färre spädbarn för passiv rökning (Greenberg m.fl, 1994; Wall och Severson, 1995; Windsor m.fl., 1993). Även antalet program som riktar sig till mödrar som använder alkohol och andra droger under graviditeten ökar. I den tidigare nämnda genomgången av den vetenskapliga litteraturen gjord av Olds och medarbetare (1999) var det dock bara två av de 23 framgångsrika programmen som fungerade för mödrar med drogproblem (t.ex. Black m.fl., 1994; Marcenko och Spence, 1994).

FÖRDELAR MED ATT BEHANDLA MÖDRARS MISSBRUK

Det finns ännu inga studier som tyder på att de program som arbetar med inriktning mot mödrars missbruk har långtidseffekter på ungdomsvåld och kriminalitet, men många av programmen har ännu inte

följt upp de barn (och föräldrar) som deltagit. Trots denna begränsning är den allmänna uppfattningen att det finns en rad fördelar med att behandla mödrars missbruksproblem. Det kan ha en betydande inverkan på barnets utveckling genom att:

- de minskar både antalet barn med låg födelsevikt och antalet tidiga förlossningar
- de minskar de negativa konsekvenser som är relaterade till spädbarns drogberoende
- de ökar föräldrarnas kapacitet att ge sina barn högkvalitativ omsorg
- de minskar antalet fall av barnmisshandel/vanvård
- de förbättrar samspelet mellan föräldrar och ungdomar
- de reducerar risken att föräldrarna ska agera som negativa förebilder

Även om det finns ett stort behov av ytterligare forskning inom detta område finns några exempel på åtgärder som visat sig vara lovande.

EXEMPEL 2

HEMBESÖK I KOMBINATION MED BEHANDLING AV MISSBRUKSPROBLEM

Ett exempel på åtgärder som vänder sig till mödrar med missbruksproblem är Black med medarbetares (1994) studie. I denna småskaliga studie (N = 60 mödrar och deras spädbarn) med en strikt utvärderingsdesign gjordes hembesök av sjuksköterskor ungefär två gånger under graviditeten och sedan varannan vecka till dess att barnet var 18 månader gammalt. Under besöken arbetade mödrarna med sjuksköterskorna som partners eller lagkamrater med det gemensamma målet att förbättra barnets hälsa och kvaliteten i omsorgen, samt för att motverka föräldrarnas missbruksproblem. Till skillnad från kontrollgruppen hade mödrarna, vid en utvärdering efter 18 månader, minskat bruket av droger, vände sig i större utsträckning till sjukvården och tillhandahöll en bättre uppfostringsmiljö.

Förebyggande insatser för barn och ungdomar

Föräldrastödjande verksamheter inriktade mot barn och ungdomar arbetar främst med att förbättra kvaliteten i familjerrelationerna. Ofta handlar det om olika typer av föräldrautbildningar som i regel vänder sig till riskfamiljer (selektiva interventioner), men det finns exempel på program i litteraturen som varit framgångsrika även när de riktats mot familjer som inte varit i riskzonen (t.ex. Davis och Hester, 1996; Webster-Stratton, 1998). Det finns relativt många föräldrautbildningar som har visat sig förbättra kvaliteten i familjerrelationerna och förändra beteendet hos barn och ungdomar (t.ex. Webster-Stratton, 1981; 1982; 1984; 1990a; 1990b; 1992; 1998). De mest framgångsrika föräldrautbildningarna innefattar ofta:

- föräldrautbildning i varm omsorg och icke våldsamma uppfostringsmetoder där föräldrarna lär sig tekniker som betonar konsekvens i utdelning av belöningar och bestraffningar till barnen – "positive youth management techniques"
- en ansats till att lägga tyngdpunkten på att öka den emotionella närheten och kommunikationen. Dessutom ingår ofta träning i problemlösning och aktiviteter för att skapa gemensamma värden mellan familjemedlemmar

Det finns många exempel i litteraturen där föräldrautbildningar har visat sig ge varaktiga positiva resultat (Taylor och Biglan, 1998).

EXEMPEL 3

FÖRÄLDRAUTBILDNING

BASIC-programmet är ett exempel på en välutvärderad verksamhet med varaktiga positiva förtjänster. BASIC är en del av Incredible Years Series (Webster-Stratton och Herbert, 1994), som är en samling program med liknande mål och strategier och som kan användas i arbetet med många olika familjer. BASIC har riktats mot föräldrar vars barn inte är i riskzonen (universell nivå), föräldrar som har dåliga sociala och ekonomiska förutsättningar (selektiv nivå), samt föräldrar till barn med utpräglade beteendeproblem (indikerad nivå). Programmets upplägg involverar utbildning och övningar i ett effektivt (icke-tvingande) föräldraskap och i problemlösning.

Föräldrarna får också möjlighet att dela och jämföra sina attityder/känslor kring föräldraskapet med andra. Föräldrarna träffas i små grupper om 10 till 12 personer och får utbildning under 12–14 veckor. En stor del av programmet baseras på pedagogiska videoband. De utvärderingar som gjorts av BASIC-programmet har visat att:

- föräldrarnas uppfostringsmetoder förbättrades
- föräldra-barnrelationerna förbättrades
- barnen uppvisade färre beteendeproblem
- färre fall av barnmisshandel konstaterades (Scott, 1999; Taylor m.fl., 1998; Webster-Stratton, 1981; 1982; 1984; 1990a; 1990b; 1992; 1998).

Dessa förbättringar har konstaterats upp till tre år efter att programmet avslutades (Webster-Stratton, 1990a; Webster-Stratton, Hollinsworth och Kolpacoff, 1989; Webster-Stratton, Kolpacoff, och Hollinsworth, 1988).

BETYDELSEN AV GRUPPTRYCK OCH KAMRATPÅVERKAN

Gruppsyck och kamratpåverkan ökar markant under den sena barndomen och ungdomsåren. Under senare tid har man blivit mer och mer överens om vikten av att vara försiktig när tonåringar sammanförs (Dishion, McCord och Poulin, 1999). Ibland undervisas föräldrar och ungdomar i separata små till medelstora grupper. Detta har exempelvis tillämpats i den barnfokuserade versionen av BASIC-programmet som kallas Dinosaur School (Webster-Stratton och Hammond, 1997) och Adolescent Transitions Program, ATP (Dishion och Andrews, 1995; Dishion m.fl., 1996; Poulin, Dishion och Burraston, under tryck). Dessa två försök har gett ganska olika resultat (Ferrer-Wreder m.fl., 2001).

I både ATP och i andra studier har det visat sig vara riskfyllt att föra samman högriskungdomar i gemensamma grupper (Dishion, McCord och Poulin, 1999). I stället för att minska problemen kan en grupp som endast består av ungdomar med utpräglade sociala svårigheter leda till att medlemmarna påverkar varandra negativt – trots närvaro av vuxna. Även med utbildade ledare kan det vara svårt att arbeta förebyggande med en grupp ungdomar som har liknande antisociala värderingar. Dessa problem verkar dock inte uppstå när yngre barn förs samman (Webster-Stratton och Hammond, 1997). Det betyder att de åtgärder som vänder sig till risk- eller högriskungdomar måste

kalkylera med den roll kamratinflyttandet spelar i tonåringars liv.

FÖRÄLDRAUTBILDNING I KOMBINATION MED TERAPI

Åtgärder som omfattar både föräldraundervisning och terapi inkluderar ofta samma aktiviteter som visat sig effektiva i andra åtgärder för barn och ungdomar, exempelvis undervisning där föräldrarna förbättrar sin förmåga att kommunicera. Kombinationen av föräldrautbildning och terapi är unik eftersom högriskungdomar inte sammanförs, utan tonvikten ligger i stället på arbete med enskilda familjer. Ett annat kännetecken för dessa åtgärder är den skraddarsydd service som familjerna får. Individualiserade aktiviteter utformas utifrån den enskilda familjens svagheter respektive styrkor och utifrån familjens behov och resurser.

EXEMPEL 4

FÖRÄLDRAUTBILDNING I KOMBINATION MED TERAPI

Brief Strategic Family Therapy (BSFT) är ett exempel på föräldrautbildning i kombination med terapi. BSFT är främst utformad för riskfamiljer (selektiv nivå) eller familjer med äldre barn och ungdomar som har beteendeproblem (indikerad nivå). BSFT är unikt genom att det bemöter frågeställningar om kultur och assimilation i invandrarfamiljer. BSFT kan huvudsakligen beskrivas som en process där personalen (vanligtvis en utbildad psykoterapeut) och familjen når en djupare förståelse av de interaktionsmönster (och reaktioner) som förstärker ungdomarnas problembeteenden. Personal och familj arbetar sedan tillsammans för att utveckla de förhållningssätt och attityder som behövs för att skapa mer positiva familjerelationer. Åtgärden är individualiserad och anpassad till den specifika familjen, och pågår under ett minimum av tre månader (12–15 sessioner). Det har gjorts en rad utvärderingar av BSFT och liknande åtgärder som har visat positiva resultat (Szapocznik och Williams, 2000). Bland annat visade de ungdomar som deltog i BSFT mindre antisociala och aggressiva beteenden i jämförelse med ungdomar som enbart gick i gruppterapi.

Det finns flera lovande föräldrautbildningar som i kombination med terapi har lett till positiva förändringar av ungdomsvåld och

kriminellt beteende över lång tid (t.ex. Alexander m.fl., 1998; Borduin, 1999; Henggeler m.fl., 1993; Szapocznik och Williams, 2000). Många föräldrautbildningar och föräldrautbildningar i kombination med terapi är utformade för att avvärja de problem som hänger samman med negativa, tvingande familjeinteraktioner i barndomen och under tonåren. I de fall där ungdomar uppvisar en hög grad av problembeteenden kan ett bredare och mer intensivt stöd till enskilda familjer vara till hjälp för föräldrar som försöker bryta en ond cirkel av tvingande interaktioner inom familjen (Taylor och Biglan, 1998).

FÖRÄLDRAUTBILDNING I KOMBINATION MED MISSBRUKSBEHANDLING

Utöver föräldrautbildningar och föräldrautbildning i kombination med terapi finns det allt fler åtgärder som är utformade för de högriskfamiljer där föräldrarna tidigare haft ett avvikande beteende (oftast missbruksproblem). Föräldrautbildningar i kombination med missbruksbehandling för föräldrar är specifikt inriktade mot att hjälpa föräldrarna att komma tillrätta med sina missbruksproblem och samtidigt förbättra den övergripande kvaliteten i föräldraskapet.

De mest framgångsrika insatserna inom detta område har aktiviteter som inriktat sig på:

- etablering av lämpliga regler i familjen
- hjälp till föräldrar att agera konsekvent, rättvist och varsamt

Till skillnad från andra föräldrautbildningar innehåller föräldrautbildningar i kombination med behandling av föräldrars missbruk även aktiviteter som syftar till att:

- minska föräldrarnas drogberoende
- förebygga återfall
- förhindra föräldrars umgänge med avvikande vänner
- diskutera frågeställningar kring medberoende⁴

4) "Termen understryker hur en partner, annan familjemedlem eller vän till en missbrukare ofta omedvetet spelar med i och ursäktar, möjliggör, underlättar och förlänger ett missbruk. Genom handledning och stöd kan den medberoende komma till insikt om sin egen roll, bearbeta skuld känslor och handla mer rationellt." (Nordegren, T. och Tunving, K, 1997, sid 288)

Dessa typer av insatser har dock ännu inte visat sig ha några långtidseffekter på ungdomsvåld och kriminalitet (Lipsy och Derzon, 1998).

EXEMPEL 5

FÖRÄLDRAUTBILDNING I KOMBINATION MED BEHANDLING AV MISSBRUK HOS FÖRÄLDRAR

Michigan State University Multiple Risk Children Outreach Program är ett exempel på föräldrautbildning plus missbruksbehandling för föräldrar. I det här exemplet hade fäderna i familjerna en historia av alkoholrelaterade problem. Ett av målen med programmet var att förbättra familjens uppfostringsmetoder och problemlösningss förmåga för att förbättra relationerna (Patterson m.fl., 1993). Ytterligare ett mål var att applicera problemlösningstekniker på konflikter som var direkt relaterade till faderns alkoholism. Utbildade psykoterapeuter arbetade med familjerna under en tiomånadersperiod (ungefär 28 sessioner). Utvärderingen visade att endast de barn vars mödrar varit mycket aktiva i programmet uppvisade beteendeförbättringar. I de fall där mödrarna var aktiva förbättrades också föräldraskapet (Nye, Zucker och Fitzgerald, 1995). Detta program har också använts i familjer med ungdomar och har då haft positiva effekter (t.ex. Catalano m.fl., 1999; Kumpfer, 1987; Kumpfer, Molgaard och Spoth, 1996).

Förebyggande insatser i flera miljöer

I normalfallet genomförs familjestödjande verksamheter i en och samma miljö, exempelvis i hemmet eller på en klinik. Men det finns även en annan typ av åtgärder som samordnar de förebyggande insatserna i två eller flera miljöer, så kallade multinivå-interventioner eller multimodala program. Dessa har varit framgångsrika både i familjer med spädbarn och med äldre barn, såväl som i familjer med tonåringar (Catalano m.fl. 1999; Durlak, 1997; Olds m.fl., 1999).

Hur involverade föräldrarna är varierar beroende på vad åtgärden kräver. Föräldrarna blir ofta ombudda att engagera sig i konsensusbyggande aktiviteter och att direkt ge sina synpunkter på utformningen, implementeringen och underhållet av åtgärderna inom skola och samhälle. Föräldrar är alltså viktiga samarbetspartners och källor till information i storskaliga multinivå-interventioner. Oftast har multinivå-interventioner vänt sig till riskfamiljer (selektiv nivå). I en rapport om forskningsläget angående åtgärder för ungdomar, fann Catalano och medarbetare (1999) 25 väl utvärderade åtgärder som förändrade de risk- och protektiva faktorer som är relaterade till problembeteenden (inklusive ungdomsvåld och kriminalitet) till det bättre. Sextio procent (N=15) av de identifierade åtgärderna hade en komponent som specifikt riktade sig till familjen (Catalano m.fl., 1999). Av de sju åtgärder som fungerade väl inom familjen och skolan, hade fem förändrat de risk- och protektiva faktorer som var relaterade till ungdomsvåld och kriminalitet. Av de åtta åtgärder som identifierades som effektiva inom familjen, skolan och samhället uppvisade tre positiva resultat. Se tabell 3.

I sökningen av litteraturen till denna skrift identifierades också andra multinivå-interventioner (med tydligt familjefokus) som förbättrade familjerelationerna och/eller förändrade de risk- eller protektiva faktorer som gäller ungdomsvåld och kriminalitet till det bättre. Se tabell 4.

EFFEKTIVT MED HEMBESÖK I KOMBINATION MED INTELLEKTUELL STIMULANS

Under spädbarnsåldern och den tidiga barndomen har åtgärder som innehåller hembesök i kombination med en tidig intellektuell stimu-

lans resulterat i långvariga minskningar av våld och kriminalitet. Hembesök har ibland kombinerats med intellektuellt stimulerande aktiviteter i förskolan. Målen med dessa åtgärder är att stödja föräldrarna så att de kan ge en högkvalitativ omsorg hemma och dessutom tillhandahålla en god miljö för inlärning. High/Scope Perry Preschool Project (Weikart och Schweinhart, 1997) är ett av de projekt bestående av hembesök plus intellektuell stimulans (t.ex. Johson och Walker, 1987; Lally, Magione och Honig, 1988) som har uppvisat en varaktig positiv effekt på våld och kriminalitet. Det finns även multinivå-interventioner för familjer med äldre barn som har visat sig ge positiva resultat.

TABELL 3 Multinivå-intervention med positiva effekter på specifikt vålds- och brottspreventiva risk- och protektiva faktorer (Catalano med medarbetare, 1999)

PROGRAM MED AKTIVITETER I FAMILJ OCH SKOLA:

- The Child Development Project av Battistich m.fl., 1996
- Fast Track av Conduct Problems Prevention Research Group, 1999a; 1999b
- Metropolitan Area Child Study av Guerra m.fl., 1997
- Seattle Social Development Project av Hawkins m.fl., 1992
- Social-Competence Promotion Program for Young Adolescents av Weissberg, Barton och Shriver, 1997

PROGRAM MED AKTIVITETER I FAMILJ, SKOLA OCH SAMHÄLLE:

- Adolescent Transitions Program av Anderws, Soberman och Dishion, 1995*
- Responding in Peaceful and Positive Ways av Meyer m.fl., 2000
- Woodrock av LoSciuto m.fl., 1997; LoSciuto m.fl., 1999

* En uppföljning efter tre år indikerade skadliga effekter (rökning och utagerande beteende) för de ungdomar som deltagit i separata ungdomsgrupper och grupper av föräldrar + ungdomar i denna intervention (Poulin, Dishion och Burraston, in press). Denna information fanns inte tillgänglig vid tiden för Catalanos rapport.

TABELL 4 I litteratursökningen till denna skrift återfanns följande multinivå-program som förbättrade familjerelationer och/eller hade positiva effekter på risk/protektiva faktorer relaterade till ungdomsvåld och kriminalitet.

- High/Scope Perry Preschool Project av Weikart och Schweinhart, 1997
- Houston Parent-Child Development Center av Johnson och Walker, 1987; 1991; Walker och Johnson, 1988
- Montreal Prevention Experiment av Tremblay m.fl., 1996
- River Region Human Services Program av Reynolds och Cooper, 1995
- Syracuse University Family Development Research Program av Lally, Mangione och Honig, 1988; Lally m.fl., 1988

EXEMPEL 6

MULTINIVÅ-INTERVENTIONER I SKOLMILJÖ

Responding in Peaceful and Positive Ways (RIPP; Att ge gensvar på ett lugnt och positivt sätt) är ett av de multinivåprogram som visat sig leda till en dokumenterad minskning av ungdomsvåld och kriminalitet. RIPP är utformat för riskungdomar. Programmet bygger på en läroplan som innehåller tjugo 50-minuters sessioner. Läroplanen fokuserar på att förbättra de kunskaper/färdigheter och attityder som minskar våld samt hjälper ungdomar att hantera sina känslor på ett positivt sätt. Lektionerna hålls i klassrummet och appliceras sedan på livet i skolan. RIPP inkluderar ytterligare aktiviteter, exempelvis en kamratmedlingsåtgärd för att hantera bråk mellan elever (likväl som mellan elever och personal). De familjefokuserade aktiviteterna ger färdighetsträning för föräldrar där lektionerna är uppbyggda som de normalt är i skolan. Två utvärderingar av RIPP har gett positiva resultat (Farrell och Meyer, 1997; Meyer och Farrell, 1998). I ett experimentellt test (Meyer och Farrell, 1998) uppvisade de ungdomar som deltog i programmet en omedelbar minskning i slagsmålsrelaterade skador, de bar också i lägre utsträckning vapen eller hade problem med att uppföra sig. För att lösa konflikter använde de sig också oftare av kamratmedling, jämfört med ungdomar i en kontrollgrupp. De positiva resultaten kvarstod även efter sex månader. Det var 1,8 gånger mer sannolikt att kontrollgruppen skulle hota att skada en lärare och det var 3,4 gånger större sannolikhet att de skolkade av rädsla för sin egen säkerhet. Ytterligare en utvärdering har gett liknande positiva resultat (Meyer m.fl., 2000).

EXEMPEL 7

FÖRÄLDRAUTBILDNING I SAMARBETE MED FÖRSKOLA

High/Scope Perry Preschool Project omfattade aktiviteter för föräldrar och barn samt för förskolan. Projektet utformades för att ge barnen en intellektuellt stimulerande upplevelse av förskolan och samtidigt skapa ett föräldraengagemang och uppmuntra föräldrarna att använda lämpliga uppfostringsmetoder. Utbildade förskolelärare genomförde hela projektet. High/Scope Perry Preschool Project startade 1962 och avslutades 1967. Barnen var tre till fem år när projektet

började och följdes till 28 års ålder. Under barndomen minskade det antisociala beteendet bland barnen. Senare i livet, under ungdomen och i vuxen ålder, var deltagarna mindre kriminellt belastade än en kontrollgrupp (Schweinhart m.fl., 1993; Schweinhart och Weikart, 1988).

EXEMPEL 8

EN TVÄRVETENSKAPLIG MULTINIVÅ-INTERVENTION

Montreal Prevention Experiment var en skolbaserad åtgärd inriktad mot aggressiva pojkar och deras föräldrar. Ett tvärvetenskapligt team av barnskötare, psykologer, socialarbetare och lärare drev verksamheten under två år då barnen var mellan sju och nio år gamla. Föräldrarna till dessa barn fick föräldrautbildning. För att öka barnens sociala kompetens inriktades aktiviteterna i skolan mot livskunskap och konflikthantering samt att barnen fick öva självkontroll och problemlösning tillsammans med en välsocialiserad klasskamrat. Uppföljningar fram tills pojkarna var 15 år har visat att de hade färre problem med missbruk och droger samt uppvisade ett mindre kriminellt beteende än pojkar i en kontrollgrupp. Hittills har åtgärden inte resulterat i några signifikanta skillnader i antalet registrerade fall av kriminalitet (McCord m.fl., 1994; Tremblay m.fl., 1995). Pojkarna följs upp även i vuxen ålder (Tremblay m.fl., 1996).

De aktiviteter som har använts i föräldrautbildning finns även med i ett flertal multinivå-interventioner. De mest framgångsrika multinivå-interventionerna innehåller en varierad kombination av de aktiviteter som är specifikt utformade för att förändra de risk- och protektiva faktorer som återfinns inom familjen, i skolan, kamratgrupper och övriga samhället. En utmaning i arbetet med multinivå-interventioner är samordning och implementering av de separata aktiviteterna. För vidare läsning om olika insatser i skola och samhälle och om multinivå-interventioner, se Weissberg och Greenberg (1998).

Samhällsekonomiska förtjänster

Det kostar pengar att satsa på brottsförebyggande arbete med barn och deras föräldrar, men samtidigt kan insatserna vara förknippade med en samhällsekonomisk vinst. För att beräkna dessa vinster har Greenwood med flera analyserat två av tidigare nämnda exempel, Elmira Prenatal-Early Infancy Project (PEIP) och Perry Preschool Project. Det visade sig då att bägge programmen ledde till större långsiktiga besparingar för samhället än vad de kostat att genomföra. I Elmira Project gällde det dock endast för de högriskfamiljer som deltog i programmet.

Forskarna fann åtminstone fyra områden där de tidiga åtgärderna gav en positiv ekonomisk effekt. Programmen ledde till lägre arbetslöshet och högre inkomster bland dem som fått ta del av åtgärderna. Det betyder i sin tur ökade intäkter från såväl skatter som arbetsgivaravgifter och sociala avgifter. Även kostnaderna för olika sociala utgifter, exempelvis stöd till särskilt utsatta barn samt matkuponger, minskade. Programmen gav också minskade kostnader för utbildning och hälsa. Bland annat minskade antalet besök på akutmottagningen för de barn i åldern 25 till 50 månader, som deltog i Elmira Prenatal-Early Infancy Project. Dessutom visar uppföljningar av Perry Preschool Project att kostnaderna för specialundervisning, likväl som kostnaderna för de barn som behöver gå om en årskurs, minskat.

Eftersom programmen antas leda till en minskad brottslighet bland deltagarna senare i livet, beräknas även kostnaderna för rättsväsendet minska.

Samtidigt är det viktigt att beakta att det inte går att sätta en prislapp på alla effekter av framgångsrika program. Dit hör exempelvis förbättrade relationer mellan mor och barn samt de samhälleliga vinsterna till följd av att barn som deltagit i en åtgärd förbättrar sina studieprestationer. Ytterligare läsning om ekonomiska effekter av brottsförebyggande arbete finns i *Cost and benefits of preventing crime* (Welsh, Farrington och Sherman, 2001).

Vetenskap och socialpolitik

Den kunskap som finns om familjepreventivt arbete har direkt inverkan på ungdomars utveckling och har därmed betydelse för svensk välfärdspolitik. Många av de nuvarande svenska handlingsprogrammen är i linje med det som litteraturen inom preventionsforskningen funnit fungera och bygger därför ofta på amerikanska erfarenheter. Det gäller exempelvis den barncentrerade pedagogik som används i svenska förskolor (Alvestad och Pramling Samuelsson, 2001). En barncentrerad förskola och läroplanen för förskolan betonar en individualiserad ansats till undervisning och inläring och baseras delvis på barnets egen uppfinningsrikedom och förmåga. I de mest framgångsrika insatserna som innehåller hembesök och intellektuell stimulans står det klart att en av grundvalarna i dessa är en läroplan som främjar utveckling och som är ”barncentrerad” (Bremberg och Karlsson, 2001). För att en välinformerad socialpolitik ska bli verklighet är det viktigt att göra de vetenskapliga utvärderingsmetoderna mer tillgängliga för dem som aktivt arbetar med föräldrar och barn. För att underlätta utvärderingen av åtgärder har det därför gjorts flera försök att utveckla användarvänliga guider för preventionsarbetet (Center for the Study and Prevention of Violence, 1998; U.S. Department of Health and Human Services, Thornton m.fl., 2000).

Familjeprevention och framtiden

För att motverka ett våldsamt och kriminellt beteende bland ungdomar är det viktigt att bryta den onda cirkel av negativa tvingande samspelsmönster som finns inom vissa familjer. Därför har främst åtgärder och strategier som förbättrar kvaliteten i relationen mellan föräldrar och ungdomar varit framgångsrika.

De åtgärder som hanterar ett avvikande beteende hos föräldrar är inte lika välutvecklade och det finns ett behov av fler tekniker som kan hantera problem som beror på föräldrars missbruk. Det är också viktigt att lägga en större vikt på att engagera de familjer som är svåra att nå i den föräldrastödjande verksamheten.

Även om kunskaperna kring multinivå-interventioner behöver

förbättras är dessa ett av de mest effektiva instrument som finns för att hantera problemet med ungdomsvåld och kriminalitet (Ellis, 1998; Thornton m.fl., 2000). Det ska också sägas att även om det finns många framgångsrika familjpreventionsprogram är behovet av att integrera dessa bredare inom skola och samhälle stort.

del 2

I denna andra del beskrivs hur man praktiskt kan organisera föräldrastödjande verksamheter. För att exemplifiera presenteras dessutom några svenska projekt som arbetat med föräldrastödjande verksamhet ur ett brottsförebyggande perspektiv. Inget av projekten är vetenskapligt utvärderat, utan presentationen syftar i stället till att inspirera läsaren.

kapitel 3.

Lokalt brotts- förebyggande arbete med föräldrar

Alla föräldrar har inte den tid, de resurser eller personliga förutsättningar som behövs för att skapa en gynnsam uppväxtmiljö. Det är här olika stödåtgärder kommer in i bilden. Insatserna kan antingen påbörjas i ett tidigt skede för att motverka problem på sikt, eller när det redan identifierats problem i skolan eller i lokalsamhället, exempelvis mobbning, skadegörelse, klotter, snatteri eller våld.

Statens Folkhälsoinstitut har identifierat sex grupper av föräldrastödjande insatser.

UNDER SPÄDBARN- OCH SMÅBARNÅREN:

- Rådgivning eller föräldragrupper för att minska konflikter i familjen samt risken att föräldrar separerar. Det finns svenska erfarenheter av metoderna men hittills har ingen sådan verksamhet utvärderats.
- Metoder som främjar att föräldrar utvecklar sitt informella sociala nätverk. Inte heller här har effekterna studerats.

UNDER SMÅBARNÅREN:

- Strukturerade föräldragrupper inriktade på att hantera barn med utagerande beteenden. När föräldrarna får kunskaper om pedagogik förändras deras sätt att bemöta barnen, vilket har visat sig leda till minskade problem (Bremberg, 2001a). Det finns utländska studier som visar att metoden har effekt. Det finns även försöksverksamhet inom förskolans verksamhet i Linköping och Stockholm.
- Individuell rådgivning som syftar till att förändra hur föräldrar bemöter sina barn vilket förväntas leda till minskade problem (Bremberg, 2001a). Studier från bland annat Finland har visat att även denna metod är effektiv. I Sverige saknas det dock dokumenterade erfarenheter från individuell verksamhet.

I SKOLÅLDERN:

- Strukturerade föräldragrupper eller individuell rådgivning, också det i syfte att förändra hur föräldrar bemöter sina barn. Det finns vissa försök i Sverige, men det saknas utvärderingar.
- Individuell rådgivning som förväntas förändra föräldrarnas bemötande av sina barn, vilket i sin tur förväntas leda till minskade problem bland barnen. Det förekommer arbete enligt sådana metoder i Sverige, men det saknas utvärderingar.

Källa: Statens Folkhälsoinstitut

Att organisera föräldrastödjande verksamhet

Föräldrastödjande verksamhet organiseras på olika sätt beroende på de förutsättningar som finns i närmiljön. Den vanligaste formen för föräldrastödjande verksamheter är olika typer av föräldrautbildning där föräldrarna uppmuntras att diskutera ungdomars utveckling och uppfostran via föreläsningar eller studiecirklar.

Det är en stor fördel om verksamheten företräds av en kontaktperson som fungerar som en sammanhållande länk och som ansvarar för kontakterna med de samverkande parterna. I de kommuner där det finns ett lokalt brottsförebyggande råd kan det med fördel vara delaktigt i den föräldrastödjande verksamheten.

De aktörer som kan samarbeta i en föräldrastödjande verksamhet är exempelvis:

- Närpolisen
- Kommunen
- Socialtjänsten
- Skolan
- Fritidsgårdar
- Föräldrar
- Barn och ungdomar
- Studieförbund
- Barn- och modravård
- Kyrkan

Stadsdelen Sätra i Gävle kommun är ett exempel där personal från flera olika verksamheter och med olika yrkesroller samverkat kring arbetet med barn och ungdomar i riskzonen. De uppmärksammade att lösningen på många av de problem som fanns i Sätra låg i gränslandet mellan skola, socialtjänst och kultur/fritid. De skapade därför en förvaltningsgemensam fältgrupp som aktiverades av skolan eller fritidsgården när man där uppmärksammade att ett barn av någon anledning mådde dåligt.

PROJEKT 1**EN IDÉGRUPP I GÄVLE**

Sätra är ett bostadsområde i utkanterna av Gävle kommun med cirka 10 000 invånare, varav en förhållandevis hög andel är invandrare och ensamstående mammor. Majoriteten av de familjer som har kontakt med socialtjänsten i kommunen kommer från Sätra.

År 1999 bildades en idégrupp för lokal samverkan i Sätra för barn som riskerade att utveckla sociala problem. Idégruppen bestod av personal som utifrån olika verksamheter och yrkesroller (polis, socialtjänst, högstadieskola, mellanstadieskola, fritidsgård och Brottsförebyggarna i Gävle) skaffat sig goda erfarenheter från arbete med dessa barn. Gruppens direktiv var att komma med idéer om, och förslag på, hur en bättre samverkan kring barn med riskbeteenden skulle kunna utformas.

Gruppen uppmärksammade följande svårigheter i arbetet med barn och ungdomar mellan 10 och 15 år:

- Socialtjänstens insatser upplevdes stigmatiserande av de berörda familjerna. De behandlings- och förändringsinsatser som socialtjänsten erbjöd togs inte emot på ett bra sätt av föräldrarna till barn med tidigt riskbeteende. En av anledningarna var att föräldrarna upplevde socialtjänsten avskräckande på grund av dess myndighetsroll och rykte som kontrollinstans.
- Det saknades snabba reaktioner när ungdomar visade tecken på riskbeteende. Det fanns undersökningar som visade att ungdomar med riskbeteende hade önskat att vuxenvärlden reagerat tydligare, och markerat när de inledde sitt missbruk eller sin kriminella bana. Tydliga reaktioner vid tidiga signaler var något som saknades i kommunen, och det gällde även att se till att familjerna fick snabb hjälp.
- Barn med svårigheter i skolgången fick inte kvalificerat stöd. Personalen inom skolan upplevde att de hade svårt att ge barn med skolproblem det stöd och den anpassade skolgång de behövde.
- Många barn hade en innehållslös fritid och saknade positiva förebilder.

Familjer med sociala svårigheter hade av ekonomiska och andra skäl svårt att finna fritidsverksamheter som var anpassade till barnens behov. I det utbud som fanns saknades både bredd och kompetenta vuxna som kunde leda verksamheterna.

Många av de insatser som krävdes för att komma till rätta med problemen i Sätra var uppgifter i gränslandet mellan skola, socialtjänst och kultur/fritid. Därför skapades en förvaltningsgemensam fältgrupp som aktiverades av skolan eller fritidsgården när personalen fick information om barn som av olika anledningar signalerade att de mådde dåligt – anpassningssvårigheter i skolan, oroligt beteende, skolk, skadegörelse, våld mot andra elever eller vuxna. Fältgruppen kontaktades också av polisen om ett barn blev polisanmält. Föräldrar och barn kunde också på eget initiativ ta kontakt med fältgruppen under särskilda telefon- och rådgivningstider.

När fältgruppen aktiverades togs en omedelbar kontakt med föräldrarna och de fortsatta kontakterna förutsatte samtycke från föräldrarna. Vid en enskild händelse, exempelvis stöld eller misshandel, samlades barn, föräldrar, skol- och fritidspersonal samt fältgrupp inom 1–2 dagar. De stödinsatser som då genomfördes var riktade mot barnets hela livssituation; skolan, familjen och fritiden. De skedde genom familjerådslag, samtalsstöd och aktivt stöd till en fungerande fritidssysselsättning för barnet.

Utmaningar i det föräldrastödjande arbetet

Många föräldrastödjande verksamheter brottas med problemet att väcka intresse och engagemang hos föräldrarna. De flesta föräldrar har en begränsad fritid och de aktiviteter som inte direkt har med barnets skolgång att göra kan bli sekundära.

Det är därför bra om det redan när projektet planeras finns klara strategier för hur föräldrarna ska bli delaktiga.

Ett sätt att kan vara att använda så kallade fokusgrupper. Då inventeras de problem som föräldrar tycker finns i en kommun, kommundel eller skola, samtidigt som tanken är att det ska leda till att de upplever det brotts- och problemförebyggande arbetet i skolan som viktigt. I fokusgrupperna får föräldrar diskutera problem som har att göra med föräldrarollen, vilket stöd de anser sig vara i behov av och hur de anser sig ha blivit bemötta av kommunens institutioner.

Ytterligare en metod har använts i stadsdelen Bergsjön utanför Göteborg. Där ville Göteborgs kyrkliga Stadsmission engagera föräldrar i arbetet med ungdomar som riskerade att utveckla en kriminell livsstil. Därför drog de igång projektet Mat & Prat där föräldrar i området träffades för att laga mat och samtidigt diskutera ungdomars situation och uppfostran. Inledningsvis var det få föräldrar som kom till träffarna och för att locka fler att delta bjöds även deras tonårsbarn in. Initiativet slog väl ut eftersom ungdomarna gärna kom till träffarna tillsammans med sina föräldrar.

PROJEKT 2

MAT & PRAT I BERGSJÖN

Bergsjön är en stadsdel i Göteborg som haft problem med våld och hot om våld. För att tidigt fånga in ungdomar i riskzonen ville Göteborgs kyrkliga Stadsmission skapa en dialog och hitta former för samverkan kring ungdomar med riskbeteenden samt framförallt hitta nya vägar att engagera föräldrarna.

Främst gällde det invandrarfamiljerna i stadsdelen, som bland annat var i behov av att få information om hur de svenska myndigheterna fungerar och vilka rättigheter deras barn har. Kvinnorna i

dessa familjer behövde också hjälp med att komma in i arbetslivet och att finna nya nätverk. Det övergripande målet med projektet var att utveckla samarbetet med skola och förvaltning, öka föräldrainflytande och engagemang, stärka föräldrarna i deras roll som gränssättare och att fästa speciell uppmärksamhet på invandrarfamiljernas situation. Tankarna resulterade i en föräldrautbildning, Mat & Prat, där föräldrar under avslappnade former kunde träffas för att laga mat och samtidigt kommunicera kring ungdomar och uppfostran. Föräldrautbildningen anordnades i skolans hemkunskapssal. Även samtalsledare och organisatörer deltog för att stötta både diskussionerna och det praktiska köksarbetet. Föräldragruppen bjöd också in både tjänstemän och politiker för att samtala över maten och lärare från Bergsjöskolan engagerades för att informera om skolan, pedagogik och förväntningar på elever och föräldrar.

För att öka uppslutningen av föräldrar bjöds deras tonårsbarn in. Det visade sig vara ett lyckat drag. Ungdomarna deltog gärna i samtals- och matlagningsgruppen tillsammans med sina föräldrar. Under träffarna blev det många konstruktiva diskussioner om hur det är att vara förälder i Sverige. Trots att deltagarna hade olika syn på barnuppfostran eftersom de kom från olika kulturer, kunde gruppen enas om gemensamma normer. Flera av kvinnorna hittade även ett arbete och ett nytt nätverk genom gruppen.

Omfattningen avgörande för föräldrarnas engagemang

Det finns inga givna regler för hur intensiv och omfattande en föräldrastödande verksamhet ska vara. Val och tillvägagångssätt måste anpassas efter de lokala förutsättningarna och de resurser som står till förfogande. En verksamhet som riktar sig till alla föräldrar i en skola eller årskurs är till sin natur en annan än den som riktar sig till föräldrar med barn som har dokumenterade anpassningsproblem.

Om målet är att nå föräldrar i ett visst område eller på en viss skola kommer verksamheten att konkurrera med mycket annat som föräldrarna gör på kvällar och helger. Därför fungerar det sällan att be föräldrar boka in veckovisa möten under en hel termin. Det kan däremot krävas en annan strategi när föräldrastödet är inriktat mot föräldrar som har barn med riskbeteenden. Då är det ofta bra att antingen arbeta mer intensivt under en begränsad tid eller att ha mindre täta möten under en längre tidsperiod.

Ett välplanerat innehåll ökar motivationen att delta

Lika viktigt är innehållet i den föräldrastödande verksamheten. Om upplägget inte leder till en tänkt förändring kommer föräldrastödet sannolikt inte att få föräldrarna motiverade att delta. Precis som på många andra områden behöver föräldrar få god information, känna att de kan vara med och besluta om handlingsplaner samt vara delaktiga i genomförandet.

Ett exempel på en genomtänkt strategi i det föräldrastödande arbetet är en informationsutbildning som startades i Hofors bland annat för att föräldrarna i kommunen skulle få kunskap om ungdomskulturen och hur det fungerade på ortens skola. Det uppmärksammades dock att föräldrarna inte tog sig tid att medverka när mötena blev för många. Därför begränsades träffarna till tre tillfällen under ett läsår. Det fanns också en inneboende utveckling i mötena som byggde på insikten att det behövdes en kartläggning av problemen ur både de vuxnas och ungdomarnas perspektiv. Under det första mötet ventilerade därför de vuxna hur de uppfattade situationen och under det andra fick ungdomarna ge sina synpunkter. Det tredje och avslutande mötet var mer aktionsinriktat med syfte att genomföra de faktiska förändringarna. Strategin var lika enkel som genomtänkt. Inte bara föräldrarna, utan också ungdomarna, fick komma till tals och alla kände sig därför delaktiga i förändringsarbetet.

PROJEKT 3

INFORMATIONSUBILDNING I HOFORS

Hofors kommun ligger i västra Gästrikland och har 11 000 invånare. Upprinnelsen till föräldrautbildningen var att allt färre föräldrar kom på föräldramöten, att skolpersonalen hade problem med att nå fram till föräldrarna och att många föräldrar upplevde en otrygghet i sin föräldraroll. Samtidigt fanns det problem med en grupp ungdomar som skolkade mycket. Därför startades en informationsutbildning i tre steg för att ge både föräldrar och elever möjlighet att titta på hur deras skola fungerade. För att komma i kontakt med föräldrarna skickade rektorn en inbjudan till klassvisa föräldramöten. Det var

inte obligatoriskt att delta på föräldramötena, men för att få så många som möjligt att delta skickades ett personligt brev till de frånvarende föräldrarna. Syftet var bland annat att få information om varför föräldrarna inte kom och utifrån den informationen förändra mötena så att fler lockades att delta. Dessutom erbjöds de frånvarende föräldrarna en personlig kontakt med projektledaren, socialsekreteraren eller någon från polisen.

Vid föräldramötet fick föräldrarna skriva ner i en dagbok vad som sagts under träffen, vad som varit positivt/negativt och vad som behövdes följas upp. För att alla föräldrar skulle få reda på vad som sagts under träffen skickades anteckningarna hem till de föräldrar som inte var närvarande.

Föräldrastödsmodellen i Hofors omfattar tre steg:

STEG 1: DISKUSSIONSTRÄFF

SÅ HÄR SER DET UT I VUXNAS ÖGON.

Representanter från det lokala brottsförebyggande rådet, skola, polis, ungdomsgård, föreningar, socialtjänst, föräldrar med flera presenterar tillsammans hur de upplever situationen just nu.

STEG 2: DISKUSSIONSTRÄFF

SÅ HÄR SER DET UT I ERA BARNNS ÖGON.

Eleverna presenterar dagens ungdomskultur för föräldrarna. Vad säger klämodet, musiken, språket? Ungdomarna väljer själva hur de vill genomföra presentationen. Det kan till exempel vara en modevisning, teater eller video. Förberedelserna till denna andra träff görs under skoltid och därför betyder lärarnas engagemang mycket för att denna träff ska bli av. Meningen är att alla elever ska delta.

STEG 3: DISKUSSIONSTRÄFF

SÅ HÄR VILL VI ATT DET SKA VARA I FRAMTIDEN.

Tillsammans diskuterar vuxna och elever fram en åtgärdsplan för hur det ska fungera på skolan och i klasserna.

Denna trestegsutbildning riktar sig främst till föräldrar med barn i högstadiet, men med vissa förändringar kan utbildningen även fungera bra för föräldrar med barn i yngre och äldre åldrar. Den bygger på

tre träffar under ett läsår, med relativt täta intervall. Erfarenheterna från Hofors visar att föräldrarna inte tog sig tid att delta när utbildningen var uppbyggd på för många träffar. Vinsten med trestegsutbildningen var att föräldrarna i betydligt högre utsträckning än tidigare kom på föräldramöten. De blev också mer öppna för att söka hjälp och råd när det uppstod konflikter med ungdomarna. Eleverna, å sin sida, upplevde att samhället och föräldrarna ställde upp för dem. Det fanns även önskemål från föräldrarna att trestegsutbildningen skulle bli en del av den ordinarie läroplanen.

Kontinuitet i den föräldrastödjande verksamheten

All föräldrastödjande verksamhet bör utgå från att aktiviteterna till slut ska bli en del av det reguljära arbetet i en kommun, antingen det är inom förvaltningarna, föreningarna eller i skolan. Tanken är att de ska bli en del av det stadigvarande lokala brottsförebyggande arbetet i kommunen. Det blir inte alltid så. Alltför ofta lanseras föräldrastödjande verksamheter som ”projekt”, med ett start- och slutdatum. De drivs av eldsjälar som, när de försvinner, kan lämna ett vakuum efter sig. Andra gånger genomförs verksamheten av människor som kommer utifrån och som saknar lokalkännedom. De kan lämna efter sig en ovisshet om hur arbetet ska fortsätta inom organisationen, och vilka förändringar i arbetssätt eller organisation som krävs för att den ursprungliga tanken ska kunna realiseras. Föräldrastödjande arbete är oftast ingen tidsavgränsad verksamhet eller ”projekt”. Det måste planeras med målet att bli en stadigvarande resurs i kommunen, och en verksamhet som är en del av andra samverkande aktiviteter i kommunen.

PROJEKT 4 REGLERÄTT FÖRÄLDRAUTBILDNING I MALMÖ

De projekt som redovisats ovan har i allt väsentligt riktats mot föräldrar generellt. I Malmö har det tagits initiativ till en lite annorlunda föräldrastödjande verksamhet som riktar sig till föräldrar med barn och ungdomar vid kliniken för Barn och Ungdomspsykiatri.

Föräldrarna till de barn och ungdomar som fick stöd på kliniken saknade redskap för uppfostran av sina barn och de saknade även ett kontaktnät där de kunde utbyta erfarenheter. För att lösa dessa problem skapades en regelrätt och intensiv föräldraundervisning kring grundläggande strategier och förhållningssätt vid uppfostran av framför allt ”bråkiga barn”. I undervisningsgruppen deltog 20 föräldrar och två ledare som träffades två timmar/vecka vid tio tillfällen. De tittade på korta (ca 2 min) videoavsnitt av vardagssituationer mellan barn och föräldrar. Sedan diskuterades avsnitten i smågrupper. Dessa diskussioner resulterade i förslag på en strategi som föräldrarna fick i hemuppgift att testa på sina barn.

Relationen mellan forskare och lokala aktörer

När brottsförebyggande arbete genomförs som forskningsprojekt kan olika intressen ibland kollidera. Den enskilde forskaren är främst intresserad av att veta om projektet faktiskt leder till att brottsvolymen minskar. Men de som är lokalt ansvariga har dessutom behov av att finna ett instrument, en organisationsform eller en idé som kan vara vägledande i det dagliga arbetet och som kan få verksamheten att fungera över en längre tid.

Det finns en risk att brottsförebyggande program kan bli toppstyrda eller expertorienterade. En kraftig fokusering på grundforskning innebär en stark betoning på vetenskapliga metoder, designer och empirisk verifierbarhet, för att få klarhet i om programmet har någon effekt. Det är kanske inte det viktigaste på lokalnivå, åtminstone inte i ett inledande skede. I stället är det viktigare att veta om det finns resurser att driva verksamheten, personer som kan arbeta med den och om verksamheten överensstämmer eller kolliderar med andra verksamheter som pågår i kommunen.

”De som arbetar på lokal nivå är trötta på initiativtagare som invaderar kommunen och initierar aktiviteter, för att sedan försvinna och lämna de lokalt verksamma att driva projektet, eller helt enkelt bara lämnar dem med ett dåligt samvetet: ”här är ytterligare något som vi inte lyckats med i vår kommun” (Elmeland, 1999; sid. 118).

För att undvika detta har preventionsforskningen alltmer betonat att alla som direkt eller indirekt kommer att involveras i det lokala förebyggande arbetet ska finnas med i arbetet från början till slut.

Men det finns också det motsatta problemet; att påbörja något utan att ha kunskap om vilka effekter detta arbetssätt visat sig ha i utvärderingsstudier. Då finns risk att tid och energi slösas på att utveckla ”nya” program som redan existerar eller att initiera ett förebyggande arbete som vid tidigare utvärderingar visat sig ha en liten, ingen eller motsatt effekt. Ett sätt att lösa den potentiella konflikt som finns mellan lokala intressen och forskningsintressen är att utveckla preventiva verksamheter som kombinerar både lokala intressen och forskningsintressen i samma arbete. (Se t ex. *Communities that Care* – Hawkins, Catalano och medarbetare, 1993).

Vikten av utvärdering

Det kan vara svårt att avgöra om de åtgärder som sätts in i en kommun har några effekter på ungdomars beteende många år senare. För att göra det, är det vetenskapligt ideala ett slumpmässigt urval av föräldrar och/eller ungdomar som deltar i en typ av program och som sedan jämförs med en annan grupp föräldrar och/eller ungdomar. På lokal nivå finns det oftast varken tid, praktisk möjlighet eller intresse av att genomföra sådana omfattande undersökningar. De utvärderingar som normalt görs på lokalnivå handlar främst om att intervjua de föräldrar som deltagit i verksamheten och andra personer inom kommunen som berörs av verksamheten.

En sådan utvärdering kan ske genom att exempelvis ställa frågor som:

- Känner sig föräldrarna styrkta i sin föräldraroll?
- Tycker föräldrarna att de har fått stöd så de kan hantera problem hemma på ett bättre sätt?
- Har de problem som var upphov till den föräldrastödjande verksamheten minskat eller försvunnit?
- Har det skapats en bättre organisation för att ta itu med framtida problem?
- Finns det en bättre beredskap i kommunen?

När olika förvaltningar, föreningar och andra lokala verksamheter samverkar för att förebygga brott är det svårt, på gränsen till ogörligt, att fastställa om en speciell insats – exempelvis föräldrastödjande verksamhet – är den som minskat de sociala problemen bland ungdomar i kommunen eller skolan. Det är hela ”paketet” som verkar, inte de enskilda komponenterna var för sig. Det förebyggande föräldrastödjande arbetet blir här en del av en större helhet. Det går därför inte att enkelt säga om insatserna är av betydelse för att motverka ungdomsbrott utan att samtidigt se till vad som görs på andra håll i kommunen.

Att gå vidare

Det behövs mycket ny kunskap om hur föräldrar ska involveras i sina ungdomars liv.

Samtidigt är det viktigt att inte glömma bort de erfarenheter av föräldrastödsarbete som finns utanför Sveriges gränser. I dag finns det en gedigen litteratur inom detta område och det är erfarenheter som bör beaktas vid planering av nya insatser eller utvärdering av redan existerande.

Referenser
och mer
information

Referenser

- ADLAF, E. M. OCH IVIS, F. J. (1996). Structure and relations: The influence of familial factors on adolescent substance use and delinquency. *Journal of Child and Adolescent Substance Abuse*, 5: 1–19.
- ALEXANDER, J. M. FL. (1998). *Blueprints for violence prevention book three: Functional Family Therapy*. Boulder, CO: Center for the Study and Prevention of Violence.
- ALVESTAD, M. OCH PRAMLING SAMUELSSON, I. (2001). A comparison of the National Preschool Curricula in Norway and Sweden. *Early Childhood Research and Practice*, 1(2): 1–13.
- ANDREWS, D. W., SOBERMAN, L. H. OCH DISHON, T. J. (1995). The adolescent transitions program for high-risk teens and their parents: Toward a school-based intervention. *Education and Treatment of Children*, 18: 478–498.
- BARKER, W. OCH ANDERSON, R. (1988). *The Child Development Programme: an evaluation of process and outcomes*. Early Childhood Development Unit, Department of Social Work, University of Bristol.
- BARKER, W., ANDERSON, R. OCH CHALMERS, C. (1992). *Child protection: the impact of the Child Development Programme – Evaluation Document 14*. Early Childhood Development Unit, Department of Social Work, University of Bristol.
- BATTISTICH, V. M.FL. (1996). Prevention effects of the Child Development Project: Early findings from an ongoing multisite demonstration trial. *Journal of Adolescent Research*, 11: 12–35.
- BREMBERG, S. OCH KARLSSON, A. (2001). *Hur kan förskolan förbättra barns psykiska hälsa?* Under arbete. Institutionen för Folkhälsovetenskap, Karolinska Institutet samt Samhällsmedicin, Stockholms läns Landsting.
- BLACK, M. M. M.FL. (1994). Parenting and early development among children of drug-abusing women: Effects of home intervention. *Pediatrics*, 94: 440–448.
- BORDUIN, C. M. (1999). Multisystemic treatment of criminality and violence in adolescents. *Journal of the Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 38(3): 242–249.
- BREWER, D. D. M.FL. (1998). Drug use predictors of partner violence in opiate dependent women. *Violence and Victims*, 13: 107–115.
- CASHWELL, C. S. OCH VACC, N. A. (1996). Family functioning and risk behaviors: Influences on adolescent delinquency. *School Counselor*, 44: 105–114.
- CATALANO, R. F. M.FL. (1999). *Positive youth development in the United States: Research findings on evaluations of positive youth development programs*. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services.
- CATALANO, R. F. M.FL. (1999). An experimental intervention with families of substance abusers: One-year follow-up of the Focus on Families project. *Addiction*, 94(2): 241–255.
- CENTER FOR THE STUDY AND PREVENTION OF VIOLENCE. (1998). *Blueprints for violence prevention book three: Functional Family Therapy*. Boulder, CO: Center for the Study and Prevention of Violence.
- CONDUCT PROBLEMS PREVENTION RESEARCH GROUP. (1999a). Initial impact of the fast track prevention trial for conduct problems: I. The high-risk sample. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 67(5): 631–647.
- CONDUCT PROBLEMS PREVENTION RESEARCH GROUP. (1999b). Initial impact of the fast track prevention trial for conduct problems: II. Classroom effects. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 67(5): 648–657.

DAVIS, H. OCH HESTER, P. (1996) *An independent evaluation of Parent Link: A parenting education programme*. London, England: Parentline Plus.

DAVIS, H. OCH RUSHTON, R. (1991). Counselling and supporting parents of children with developmental delay: A research evaluation. *Journal of Mental Deficiency Research*, 35: 89–112.

DAVIS, H. OCH SPURR, P. (1998). Parent Counselling: An evaluation of a community child mental health service. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 39(3): 365–376.

DISHION, T. J. OCH ANDREWS, D. W. (1995). Preventing escalation in problem behaviors with high-risk young adolescents: Immediate and 1-year outcomes. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 63, (4): 538–548.

DISHION, T. J. M.F.L. (1996). Preventive interventions for high-risk youth: The Adolescent Transitions Program. I: R.D. Peters och R. J. McMahon (red.) *Preventing childhood disorders, substance abuse, and delinquency* (sid. 184–214). Thousand Oaks, CA: Sage.

DISHION, T. J., MCCORD, J. OCH POULIN, F. (1999). When interventions harm: Peer groups and problem behavior. *American Psychologist*, 54: 755–764.

DISHION, T. J. OCH PATTERSON, G. R. (1997). The timing and severity of antisocial behavior: Three hypotheses within an ecological framework. I: D.M. Stoff, och J. Breiling (red) *Handbook of antisocial behavior* (sid. 205–217). New York: Wiley

DISHION, T. J. M.F.L. (1991). Family, school, and behavioral antecedents to early adolescent involvement with antisocial peers. *Developmental Psychology*, 27: 172–180.

DISHION, T. J. M.F.L. (1996). Deviancy training in male adolescents friendships. *Behavior Therapy*, 27: 373–390.

DURLAK, J. A. (1997). *Successful prevention programs for children and adolescents*. New York: Plenum.

EDDY, J. M., LEVE, L. D. OCH FAGOT, B. I. (2001). Coercive family processes: A replication and extension of Patterson's Coercion Model. *Aggressive Behavior*, 27: 14–25.

ELLIS, R. A. (1998). Filling the prevention gap: Multi-factor, multi-system, multi-level intervention. *Journal of Primary Prevention*, 19: 57–71.

ELMELAND, K. (1999). The third wave of decentralization and consequences for research. I: Larsson, S. och Hanson, B.S. (red) *Community based alcohol prevention in Europe – research and evaluation* (sid 116–121). Lund.

FARRELL, A. D. OCH MEYER, A. L. (1997). The effectiveness of a school-based curriculum for reducing violence among urban sixth-grade students. *American Journal of Public Health*, 87(6): 979–984.

FARRINGTON, D. P. (1996). *Understanding and preventing youth crime*. York, Storbritannien : York Publishing Services Ltd.

FARRINGTON, D. P. OCH LOEBER, R. (2000). Epidemiology of juvenile violence. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 9: 733–748.

FRENCH, D. C., CONRAD, J. OCH TURNER, T. M. (1995). Adjustment of antisocial and nonantisocial rejected adolescents. *Development and Psychopathology*, 7: 857–874.

GREENBERG, R. A. M.F.L. (1994). Evaluation of a home-based intervention program to reduce infant passive smoking and lower respiratory illness. *Journal of Behavioral Medicine*, 17(3): 273–289.

GREENWOOD M.F.L. (2001) Estimating the cost and benefits of early childhood interventions, I: Welsh, B.C, Farrington D.P. och Sherman L.W, *Cost and benefits of preventing crime*, Oxford. Westview Press, A member of the Perseus Books Group.

GRIFFIN, K. W. M.F.L. (2000). Parenting practices as predictors of substance use, delinquency, and aggression among urban minority youth: Moderating effects of family structure and gender. *Psychology of Addictive Behaviors*, 14, 174–184.

GUERRA, N. G. M.F.L. (1997). A cognitive-ecological approach to the prevention and mitigation of violence and aggression in inner-city youth. I: D.P. Fry och K. Bjoerkqvist (red.), *Cultural variation in conflict resolution: Alternatives to violence* (sid. 199–213). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

HARTUP, W. W. (1996). The company they keep: Friendships and their developmental significance. *Child Development*, 67: 1–13.

HAWKINS, J. D. M.F.L. (1992). The Seattle Social Development Project: Effects of the first four years on protective factors and problem behaviors. I: J. McCord och R.E. Tremblay (red), *Preventing antisocial behavior: Interventions from birth through adolescence* (sid. 139–161). New York: Guilford.

HAWKINS, J. D. M.F.L. (1998). A review of predictors of youth violence. I: R. Loeber och D.P. Farrington (red), *Serious and Violent Juvenile Offenders* (sid. 106–146). Thousand Oaks, CA: Sage.

HAWKINS, J.D. OCH CATALANO, R.F OCH MEDARBETARE (1993). Communities that care. *Children and Youth Review* 15 (2): 160–161.

HAWKINS, J.D. OCH CATALANO, R.F OCH MEDARBETARE (1993). Communities that care. *Social Works with Groups*, 16 (4): 139–142.

HEINS, H. C., NANCE, N. W. OCH FERGUSON, J. E. (1987). Social support in improving perinatal outcomes: The resource mothers program. *Obstetrical Gynecology*, 70: 263–266.

HENGGELER, S. W. M.F.L. (1993). Family preservation using multi-systemic treatment: Long-term follow-up to a clinical trial with serious juvenile offenders. *Journal of Child and Family Studies*, 2(4): 283–293.

HUXLEY, P. H. OCH WARNER, M. B. (1993). Primary prevention of parenting dysfunction in high-risk cases. *American Journal of Orthopsychiatry*, 63(4): 582–588.

JESSOR, R. (1998). New perspectives on adolescent risk behavior. I: R. Jessor (red), *New perspectives on adolescent risk behavior* (sid. 1–10). New York: Cambridge University Press.

JESSOR, R. OCH JESSOR, S. L. (1977). *Problem behavior and psychosocial development: A longitudinal study of youth*. New York: Academic Press.

JESSOR, R. M.F.L. (1995). Protective factors in adolescent problem behavior: Moderator effects and developmental change. *Developmental Psychology*, 31: 923–933.

JOFFEE, J. M. (1982). Approaches to prevention of adverse developmental consequences of genetic and prenatal factors. I: L.A. Bond och J.M. Joffee (red), *Facilitating infant and early childhood development* (sid. 121–157). Hanover, N. H.: University Press of New England.

JOHNSON, D. L. OCH WALKER, T. (1987). Primary prevention of behavior problems in Mexican-American children. *American Journal of Community Psychology*, 15: 375–385.

JOHNSON, D. L. OCH WALKER, T. (1991). A follow-up evaluation of the Houston Parent-Child Development Center: School performance. *Journal of Early Intervention*, 15: 226–236.

JUBY, H. OCH FARRINGTON, D. P. (2001). Disentangling the link between disrupted families and delinquency. *British Journal of Criminology*, 41: 22–40.

JULNES, G. J. M.F.L. (1994). Community-based perinatal care for disadvantaged adolescents: Evaluation of the resource mothers program. *Journal of Community Health*, 19(1): 41–53.

KALTENBACH, K. OCH FINNEGAN, L. (1998). Prevention and treatment issues for pregnant cocaine-dependent women and their infants. I: J.A. Harvey och B.E. Kosofsky (red.), *Cocaine: effects on the developing brain. Annals of the New York Academy of Sciences*, (Vol. 846. sid. 329–334). New York: New York Academy of Sciences.

KUMPFER, K. L. (1987). Special populations: etiology and prevention of vulnerability to chemical dependency in children of substance abusers. I: B.S. Brown och A.R. Mills (red.), *Youth at high risk for substance abuse* (sid. 1–72). Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

KUMPFER, K. L., MOLGAARD, V. OCH SPOTH, R. (1996). The Strengthening Families Program for the prevention of delinquency and drug use. I: R.D. Peters och R.J. McMahon (red.), *Preventing childhood disorders, substance abuse, and delinquency* (sid. 241–267). Thousand Oaks, CA: Sage.

LALLY, J. R., MANGIONE, P. L. OCH HONIG, A. S. (1988). The Syracuse University Family Development Research Program: Long range impact on an early intervention with low-income children and their families. I: D.R. Powell (red). Parent education as early childhood intervention: Emerging directions in theory, research and practice (sid. 79–104). Stamford, CT: Ablex Publishing.

LALLY, J. R. M.F.L. (1988). More pride, less delinquency: Findings from the ten-year follow-up study of the Syracuse University Family Development Research Program. *Zero to Three*, 8: 13–18.

LIPSEY, M. W. OCH DERZON, J. H. (1998). Predictors of violent or serious delinquency in adolescence and early adulthood: A synthesis of longitudinal research. I: R. Loeber och D.P. Farrington (red.), *Serious and violent juvenile offenders: Risk factors and successful interventions* (sid. 86–105). Thousand Oaks, CA: Sage.

LIPSEY, M. W. OCH WILSON, D. B. (1998). Effective intervention for serious juvenile offenders: A synthesis of research. I: R. Loeber och D.P. Farrington (red.), *Serious and violent juvenile offenders: Risk factors and successful interventions* (sid. 313–345). Thousand Oaks, CA: Sage.

LOEBER, R. OCH DISHON, T. J. (1984). Boys who fight at home and school: Family conditions influencing cross-setting consistency. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 52: 759–768.

LOEBER, R. OCH STOUTHAMER-LOEBER, M. (1986). Family factors as correlates and predictors of juvenile conduct problems and delinquency. I: M. Tonry och N. Morris (red), *Crime and Justice* (sid. 29–149). Chicago: University of Chicago Press.

LOSCIUTO, L. M.F.L. (1997). An outcome evaluation of the Woodrock Youth Development Project. *Journal of Early Adolescence*: 17, 51–66.

LOSCIUTO, L. M.F.L. (1999). A two-year evaluation of the Woodrock Youth Development Project. *Journal of Early Adolescence*, 19 (4): 488–507.

MARCENKO, M. O. OCH SPENCE, M. (1994). Home visitation services for at-risk pregnant and postpartum women: A randomized trial. *American Journal of Orthopsychiatry*, 64: 468–478.

MCCORD, J. M.F.L. (1994). Boys' disruptive behaviour, school adjustment, and delinquency: The Montreal prevention experiment. *International Journal of Behavioral Development*, 17(4): 739–752.

MEYER, A. L. OCH FARRELL, A. D. (1998). Social skills training to promote resilience and reduce violence in African American middle school students. *Education and Treatment of Children*, 21: 461–488.

MEYER, A. L. M.FL. (2000). *Promoting nonviolence in early adolescence: Responding in peaceful and positive ways*. New York: Kluwer Academic/Plenum.

MILLER, P. (1997). Family structure, personality, drinking, smoking and illicit drug use: A study of UK teenagers. *Drug and Alcohol Dependence*, 45: 121–129.

NORDEGREN, T. OCH TUNVING, K. (1997) *Droger A-Ö, En uppslagsbok om historia, effekter, behandling, preparatnamn, fackuttryck och drogslang*. Borås: Natur och Kultur, Centraltryckeriet.

NYE, C. L., ZUCKER, R. A. OCH FITZGERALD, H. E. (1995). Early intervention in the path to alcohol problems through conduct problems: Treatment involvement and child behavior change. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 63: 831–840.

OLDS, D. L. (1997). The prenatal/early infancy project: Fifteen years later. I: G.W. Albee och T.P. Gullotta (red), *Primary prevention works* (sid. 41–67). Thousand Oaks, CA: Sage.

OLDS, D. L. M.FL. (1998). Long-term effects of nurse home visitation on children's criminal and antisocial behavior: 15 year follow-up of a randomized control trial. *Journal of the American Medical Association*, 280: 1238–1244.

OLDS, D. L. M.FL. (1999). *Reducing risk for mental disorders during the first five years of life: A review of preventive interventions*. Washington, DC: Center for Mental Health Services.

PATTERSON, G. R. (1992). Developmental changes in antisocial behavior. I: R. DeV. Peters, R.J. McMahon och V.L. Quinsey (red), *Aggression and violence throughout the lifespan* (sid: 52–82). Newbury Park, CA: Sage.

PATTERSON, G. R. (1998). Continuities – A search for causal mechanisms: Comment on the special section. *Developmental Psychology*, 34: 1263–1268.

PATTERSON, G. R., REID, J. B. OCH DISHION, T. J. (1998). Antisocial boys. I: J.M. Jenkins, Oatley, K. m. fl. (1998). *Human emotions: A reader* (sid. 330–336). Malden, MA: Blackwell Publishers.

PETERSON, L., GABLE, S. OCH SALDANA, L. (1996). Treatment of maternal addiction to prevent child abuse and neglect. *Addictive Behaviors*, 21: 789–801.

PIQUERO, A. OCH TIBBETTS, S. (1999). The impact of pre/perinatal disturbances and disadvantaged familial environment in predicting criminal offending. *Studies on Crime and Crime Prevention*, 8: 52–70.

POULIN, F., DISHION, T. J. OCH BURRASTON, B. (in press). *Longterm iatrogenic effects associated with aggregating high-risk adolescents in preventive interventions*. Applied Developmental Science.

RAINE, A. M.FL. (RED.) (1997). *Biosocial bases of violence*. New York: Plenum.

REID, J. B. OCH EDDY, J. M. (1997). The prevention of antisocial behavior: Some considerations in the search for effective interventions. I: D.M. Stoff och J. Breiling (m.fl.), *Handbook of antisocial behavior* (sid. 343–356). New York: Wiley.

REYNOLDS, J. OCH COOPER, D. L. (1995). A community and school approach to drug prevention and early intervention with high risk elementary school children. *Journal of Primary Prevention*, 15(4): 377–385.

RUTTER, M., GILLER, H. OCH HAGELL, A. (1998). *Antisocial behavior by young people*. New York: Cambridge University Press.

SCHWEINHART, L. J. M.FL. (1993). Significant benefits: The High/Scope Perry Preschool study through age 27. *Monographs of the High/Scope Educational Research Foundation*, 10:. Ypsilanti, MI: High/Scope Press.

SCHWEINHART, L. J. OCH WEIKART, D. P. (1988). The High/Scope Perry Preschool program. I: R.H. Price, E.L. Cowen och J. Ramos-McKay (red), 14 ounces of prevention: *A casebook for practitioners* (sid. 53–65). Washington, DC: American Psychological Association.

SCOTT, S. (1999). *Parent training groups for childhood conduct disorder*. Symposium presented at the National Centre for Child and Adolescent Psychiatry's Conference on Interventions in Conduct Disorders: New Directions. Oslo, Norway.

SHERMAN, L. W. M.FL (1997). Communities and crime prevention. I: L. Sherman, m.fl. *Preventing crime: What works, what doesn't, what's promising. A report to the United States Congress*. Washington, DC: U.S. Department of Justice.

SOKOL-KATZ, J. DUNHAM, R. OCH ZIMMERMAN, R. (1997). Family structure versus parental attachment in controlling adolescent deviant behavior: A social control model. *Adolescence*, 32: 199–215.

SOCIALSTYRELSEN (1996:7) *Hälsovård före, under och efter graviditet*. Stockholm, Sweden: SoS-rapport.

SOU 2000/01:20 *Nationell Handlingsplan för att förebygga alkoholskador*.

STATENS FOLKHÄLSOINSTITUT (2002) Regeringsuppdrag om föräldrastöd – projektplan, <http://www.fhi.se/omfhi/verksamhetForald2.asp>

STATISTICS SWEDEN (1992). Family in transition. *Living conditions, report no 71*. Örebro Sweden.

STRAYHORN, J. M. OCH WEIDMAN, C. S. (1991). Follow-up one year after parent-child interaction training: Effects on behavior of preschool children. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry* 30: 138–143.

SZAPOCZNIK, J. OCH WILLIAMS, R. A. (2000). Brief Strategic Family Therapy: Twenty five years of interplay among theory, research, and practice in adolescent behavior problems and drug abuse. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 3(2):117–135.

TAYLOR, T. OCH BIGLAN, A. (1998). Behavioral family interventions for improving child-rearing: A review of the literature for clinicians and policy makers. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 1(1): 41–60.

TAYLOR, T., SCHMIDT, F., PEPLER, D. OCH HODGINS, C. (1998). A comparison of eclectic treatment with Webster-Stratton's parents and children series in a children's mental health center: A randomized controlled trial. *Behavior Therapy*, 29: 221–240.

THORNTON, T. N. M. FL. (RED).(2000). *Best practices of youth violence prevention: A sourcebook for community action*. Atlanta, GA: Division of Violence Prevention, National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention.

TOLAN, P. H. OCH GUERRA, N. G. (1994). Prevention of delinquency: Current status and issues. *Applied and Preventive Psychology*, 3: 251–273.

TREMBLAY, R. E., MASSE, L. C., PAGANI, L. OCH VITARO, F. (1996). From childhood physical aggression to adolescent maladjustment: The Montreal prevention experiment. I: R. De V. Peters och R.J. McMahon (red.). *Preventing childhood disorders, substance abuse, and delinquency*: 268–298. Thousand Oaks, CA: Sage.

TREMBLAY, R. E. M.F.L. (1995). A bimodal preventive intervention for disruptive kindergarten boys: Its impact through mid-adolescence. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 63(4): 560–568.

U.S. DEPARTMENT OF HEALTH AND HUMAN SERVICES. (1999). *Blending perspectives and building common ground: A report to Congress on substance abuse and child protection*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

U.S. DEPARTMENT OF HEALTH AND HUMAN SERVICES. (2000). *Substance abuse resource guide: Violence in schools*. Washington, DC: Substance Abuse and Mental Health Services' National Clearinghouse for Alcohol and Drug Information.

VAN DEN BOOM, D. C. (1994). The influence of temperament and mothering on attachment and exploration: An experimental manipulation of sensitive responsiveness among lower class mothers with irritable infants. *Child Development*, 65: 1449–1469.

VAN DEN BOOM, D. C. (1995). Do first-year intervention effects endure? Follow-up during toddlerhood of a sample of Dutch irritable infants. *Child Development*, 66: 1798–1816.

WALKER, T. OCH JOHNSON, D. L. (1988). A follow-up evaluation of the Houston Parent-Child Development Center: Intelligence test results. *Journal of Genetic Psychology*, 149: 377–381.

WALL, M. A. OCH SEVERSON, H. H. (1995). Pediatric office-based smoking intervention: Impact on maternal smoking and relapse. *Pediatrics*, 96: 622–627.

WEBSTER-STRATTON, C. (1981). Modification of mothers' behaviors and attitudes through a videotape modeling group discussion program. *Behavior Therapy*, 12: 634–642.

WEBSTER-STRATTON, C. (1982). The long term effects of a videotape modeling parent-training program: comparison of immediate and 1 year follow-up results. *Behavior Therapy*, 13: 702–714.

WEBSTER-STRATTON, C. (1984). Randomized trial of two parent-training programs for families with conduct-disordered children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 52: 666–678.

WEBSTER-STRATTON, C. (1990a). Long term follow-up of families with young conduct problem children: From preschool to grade school. *Journal of Clinical Child Psychology*, 19: 144–149.

WEBSTER-STRATTON, C. (1990b). Enhancing the effectiveness of self-administered videotape parent training for families with conduct-problem children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 18 (5): 479–492.

WEBSTER-STRATTON, C. (1992). Individually administered videotape parent training: Who benefits? *Cognitive Therapy and Research*, 16 (1): 31–35.

WEBSTER-STRATTON, C. (1998). Parent training with low-income families: Promoting parental engagement through a collaborative approach. I: J.R. Lutzker (red.), *Handbook of child abuse research and treatment* (sid. 183–210). New York: Plenum Press.

WEBSTER-STRATTON, C. OCH HAMMOND, M. (1997). Treating children with early-onset conduct problems: A comparison of child and parent training interventions. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 65: 93–109.

WEBSTER-STRATTON, C. OCH HERBERT, M. (1994). *Troubled families, problem children. Working with parents: A collaborative process*. New York: Wiley.

WEBSTER-STRATTON, C., HOLLINSWORTH, T. OCH KOLPACOFF, M. (1989). The long term effectiveness and clinical significance of three cost effective training programs for families with conduct problem children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 57: 550–553.

WEBSTER-STRATTON, C., KOLPACOFF, M. OCH HOLLINSWORTH, T. (1988). Self administered videotape therapy for families with conduct problem children: Comparison with two cost-effective treatments and a control group. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 56(4): 558–566.

WEIKART, D. P. OCH SCHWEINHART, L. J. (1997). High/Scope Perry Preschool Program. I: G.W. Albee och T.P. Gullotta (red.), *Primary prevention works*: (sid 146–166). Thousand Oaks, CA: Sage.

WEISSBERG, R. P. OCH GREENBERG, M. T. (1998). School and community competence-enhancement and prevention programs. I: Sigel I.E och Renninger K.A.(red.), *The Handbook of Child Psychology* (Vol. 4: Child Psychology in Practice, sid. 877–954).

WINDSOR, R. M.F.L. (1993). Health education for pregnant smokers: Its behavioral impact and cost benefit. *American Journal of Public Health*, 83: 201–206.

Mer information

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) är en myndighet under justitiedepartementet. BRÅ:s uppgift är att främja brottsförebyggande arbete genom utveckling, utvärdering, forskning och information inom det kriminalpolitiska området. BRÅ ansvarar också för Sveriges officiella kriminalstatistik.

Stöd till det lokala brottsförebyggande arbetet är en av BRÅ:s huvuduppgifter. Internetadressen till BRÅ är www.bra.se. På samma webbadress finns ansökningsblanketter och riktlinjer för dem som vill söka ekonomiskt stöd till lokala projekt. Där finns också en kontaktdatabas där ett stort antal lokala brottsförebyggande råd presenteras.

Tidigare utgivna idéskrifter:

Idéskrift 1. Bygga upp lokalt brottsförebyggande arbete.

Idéskrift 2. Kartläggning, problemanalys & prioriteringar.

Idéskrift 3. Brottsförebyggande åtgärder i praktiken.

Idéskrift 4. Utvärdering och dokumentation.

Idéskrift 5. Brott på karta.

Idéskrift 6. Grannsamverkan.

Idéskrift 7. Brottsförebyggande arbete i skolan.

Idéskrift 8. Lupp. En lokal uppföljnings- och prognosprocedur i problemorienterat arbete mot brott.

Idéskrift 9. Att förebygga våld mot kvinnor i nära relationer.

